

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Чеченской Республики

МУ "Отдел образования Шалинского муниципального района"

МБОУ «ООШ п. Чири-Юрт»

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

**учебного предмета
«Родной(чеченский) язык»
для обучающихся 1– 4 классов**

п. Чири-Юрт 2023

КХЕТОРАН КЕХАТ

Лелаш долчу нормативан-бакъонан документашца догIуш, нохчийн мотт (оърсийн мотт а санна) Нохчийн Республикин пачхьалкхан меттанстатус йолуш бу (2007 шеран 25 апрелан N 16-РЗ йолу «Нохчийн Республикин меттанийн хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 ш. N 13-РЗ ред.). Иза нохчийн халкъан оьздангаллин коьртахьал а ду, дешаран хьукматашкахь дешаран предмет санна хьобхуш а бу.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан программа (кхидIа Программа) кхолларан бухбу хIара нормативийн-бакъонийн документаш:

- Россин Федерацин конституци (26 статья);
- 2012 шеран 29-чу декабран №273-ФЗ йолу «Россин Федерацин дешаран хьокъехь» Федеральни закон (5, 8, 12, 14 ст.) (02.07.2021 ш. ред.);
- 1991 ш. 25 октябран № 1807-1 йолу «Россин Федерацин халкъийн меттанех» Федеральни закон (2, 6, 9, 10 ст.) (11.06.2021 ш. ред.);
- Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандарт, Россин Федерацин серлонан Министерсвос 2021 ш. 31 майхь № 286 йолу омранца чIагIдина долу;
- Кхетош-кхиоран герггара программа (кьобалйна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (02. 06. 2020 ш. № 2/20 йолу протокол);
- Россин Федерацин къаьмнийн ненан мотт хьехаран концепци (Россин Федерацин серлонан Министерсвон коллегехь чIагIйна 2019.10.01);
- Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьртачу дешаран герггара программа (кьобалйна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (18.03.2022 ш. № 1/22 йолу протокол);
- 2003 шеран 23 мартан Нохчийн Республикин конституци (09.01.2022 ш. хийцамашца);
- 2007 шеран 25 апрелан N 16-РЗ йолу «Нохчийн Республикин меттанийн хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 ш. N 13-РЗ ред.);
- 2014 шеран 30 октябран N 37-РЗ йолу «Нохчийн Республикин дешаран хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 N 13-РЗ ред.);
- 2020 ш. 17 августан № 180 йолчу «Нохчийн Республикин дешар кхиор» Нохчийн Республикин пачхьалкхан программа хийцамаш йукъабалоран хьокъехь» Нохчийн Республикин Правительствон Постановлени (2022.03.17 бинчу хийцамашца);

- Нохчийн Республикин тӀекхуьу чкъор син-оьздангаллин кхетош-кхиоран а, кхиаран а йукъара концепци (тӀечӀагӀийна Нохчийн Республикин Куьйгалхочо 14.02.2013 ш.);
- Нохчийн меттан нийсайаздаран коьртачу бакъонийн гулар тӀечӀагӀийарх №83 йолу Указ (тӀечӀагӀидина Нохчийн Республикин Куьйгалхочо 2020 шеран апрелан 29-чу дийнахь)
- Нохчийн Республликехь нохчийн мотт а, литература а хьехаран концепци (чӀагӀийна 2022.05. 12 № 3 йолчу Илманан Советан кхеташонехь);
- Нохчийн меттан нийсайаздаран коьрта бакъонаш /Джамалханов З.Д., Мациев А.Г., Овхадов М.Р., Халидов А.И., и.д. кх. – Соьлжа-гӀала: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2022. – 64 а.

Программа кхочушйаран бухахь системехь-гӀуллакхдаран некъ бу.«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Ӏамор тӀехьажийна ду гуманитарни циклан кхечу дешаранпредметашца межпредметни уьйр кхочушйарна.

«Ненан (нохчийн) мотт»дешаран предметан йукъара характеристика

«Нохчийн мотт» дешаран предметан герггара белхан Программа йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран программаш кхочушйечу организацешна (хьукматашна) хӀоттийна йу. Школан дешаран хӀинцалерчу тенденцешна а, Ӏаморан жигарчу методикашна а тӀехьажийна йолу «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан программа хӀотторехь хьехархошна методикин гӀо лацаран Ӏалашонца кечийна йу хӀара Программа.

Белхан Программас хьехархочун аьтто бийр бу:

- 1)нохчийн мотт хьехаран процесехь йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартехь кепе далийна Ӏаморан личностни, метапредметан, предметан жамӀашка кхачаран хӀинцалера некъаш кхочушдан;
- 2) Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца (Россин Федерацин серлонан Министерствос 2021.05.31 № 286 йолу омранца чӀагӀидина долу); Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьртачу дешаран герггарчу программца (къобалийна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (18 мартан 2022 ш. № 1/22 йолу протокол); Кхетош-кхиоран герггарчу программца (къобалийна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (02. 06. 2020 ш. № 2/20 йолу протокол); Нохчийн Республикин тӀекхуьу чкъор син-оьздангаллин кхетош-кхиоран а, кхиаран а йукъара Концепцица (тӀечӀагӀийна Нохчийн Республикин куьйгалхочо 14.02.2013 ш.) цхьаьнадогӀу Ӏаморан кхочушдан лору жамӀаш а, «Нохчийн мотт» дешаран предметан чулацам а Ӏаморан шерашца къасто а, хӀоттамца дӀанисбан а;

3) билгал йолчу классан башхаллаш тидаме а оьцуш, билгалдина дакъа/тема Iаморна дешаран хенан магийнчу гергарчу дIасайекъарх, ткъа иштта дакъойн/темийн Iаморан коьчал карайерзорхъама йалийнчу дешаран гIуллакхдаран коьртачу кепех пайда а оьцуш, календарно-тематикин планировани кечйан.

Программин чулацам тIехъажийна бу йуьхъанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандарто «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан областана лехамийн декъахь далийнчу йуьхъанцарчу йукъарчу дешаран коьрта дешаран программа кхиамца карайерзоран жамIашка кхачарна.

Программа тIехъажийна йу «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан областана йукъайогIучу нохчийн меттан курсана кхачо йарна а, гIо лацарна а. «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан гергарчу белхан Программин чулацам йуьхъанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца цхъаьнабогIуш бу.

Дешаран предметан чулацам внеурочни гIуллакхдарехула а кхочушбан тарло: экскурсеш, тематикин меропрятеш, кьийсамаш (конкурсаш), и.д.кх.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан Программин чулацаман коьрта линиш

Дешаран предметан коьчал меттаIилманан дакъошца йогIуш хIоттийна йу. Нохчийн меттан систематически курс Программехь хIокху чулацаман линишца йалийна йу: «Маттах лаьцна хаамаш», «Фонетика, орфоэпи, графика, орфографи»; «Лексика», «Морфемика», «Морфологи», «Синтаксис», «Орфографи а, пунктуаци а», «Къамел кхиор».

Программехь къаьсташ йу кхо блок: «Къамелан гIуллакхдаран тайпанаш», «Систематически курс» (1-чу классехь хьалхарчу эха шарахь – «Йоза-дешар Iамор»), «Къамел кхиор».

«Къамелан гIуллакхдаран тайпанаш» цIе йолу хьалхара блок йоьзна йу шайн вовшашца йолчу уьйраца цхъаьна къамелан гIуллакхдаран деа тайпанехула кхиарца, йуьхъанцарчу классийн дешархойн (тIекеренан Iалашонаш къасто хаа, къамелан тIекеренехь нийса дакъалаца) коммуникативни карадерзарш кхиорца; къамелан этикетан бакьонех пайдаэцаран практика алсамйаккхарца.

«Систематически курс» цIе йолчу шолгIачу блоко йукъалоцу меттан дакъойх пайдаэцарна тIехь тергам барна кхачо йен чулацам, дешаран а, практикин а хьелашкахь меттан дакъойх пайдаэцаран бухера карадерзарш а, хаарш а кхиор; хIинцалерчу нохчийн литературни меттан норманех болу йуьхъанцара кхетамаш кхоллар. ХIара блок тIехъажийна йу (Iамийнчун гурашкахь) хIинцалерчу нохчийн литературни меттан

норманаш практикехула карайерзорна; дахаран йерриге сферашкахь нохчийн маттах пайдаэцарехь жобпаллин а, кхетапе а йукъаметтиг кхиорна.

«Къамел кхиор» цле йолу кхоалгIа блок. Чулацаман коьртачу декъах кху блокехь тексташца бен болх бу: кхета хаар кхиор, йеллачу тексташна анализ йар, тайп-тайпанчу функционални-маIнийн тайпанийн, жанрийн, стилийн шен тексташ кхоллар.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет IаморанIалашо а, хьесапаш а

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран тIегIанехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Iаморан **Iалашо** – дешархойн коммуникативни хьуьнарш кхоллар (барта а, йозанан а, монологан а, диалоган а къамел кхиор), уьш къамелан гIуллакхарна практикехь йукъабалор; дешархошкахь нохчийн маттах а, халкъан культурица цуьнан уьйрах а билггал долу хаарш кхоллар.

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран тIегIанехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Iаморан**хьесапаш ду** дешархошкахькхоллар а, кхиор а:

- нохчийн меттан шатайпаналлех, къоман ламастех, шен халкъан культурех йуьхьанцара кхетам; этнически кхетам (самосознани) кхиор;
- нохчийн матте позитиван эмоцин-мехаллин йукъаметтиг, цуьнан цIеналла а, башхалла а ларйарехь декъах хиларан синхаам; нохчийн матте бовзаран дог дар, шен къамел кхачапе дало гIертар;
- тIекеренан Iалашонашца, хьелашца, хьесапашца богIу меттан гIирсаш харжарехула, нохчийн маттахь жамIаш дарехула а, шена хетачунна бух балорехула долу хьуьнар кхоллар а, кхиор а;
- хьехархочун/однокласснийкIин барта аларш хазарехь тIеэца хьуьнар кхоллар а, кхиор а;
- нийса йеша а, нийса йазйан а, урокан темехула диалогехь а, коллективан беседехь дакъалаца, чолхе доцу барта монологан аларш а, йозанан тексташ а хIитто хаар кхоллар а, кхиор а;
- нохчийн меттан системех а, хIоттамах а болу йуьхьанцара кхетамаш (фонетикех, графикех, лексикех, морфемикех, морфологех, синтаксисах);
- функционални говзалла а, хийцалучу дуьненаца кхиаме зIе латто а, кхин дIа долчу кхиаме дешарна кийча хилар а кхоллар а, кхиор а.

Дешаран планехь «Ненан(нохчийн) мотт» дешаран предметан меттиг

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца цхьаьнадогӀуш, «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан областана йукъа а йогӀу, Iамо тӀейожош а йу.

«Ненан (нохчийн) мотт» Iаморна леринчу сахьтийн йукъара терахь – 405 с.
(xIора классехь кIирнах 3с.): 1-чу классехь – 99 с., 2-чу классехь – 102 с., 3-чу классехь – 102 с., 4 классехь – 102 с.

Дешаран учрежденин бакъо йу дешаран предмет Iаморнаделлачу сахьтийн барам, дешаран йукъаметтигийн декъашхоша кхуллучу планан декъан сахьтийн чобтахшаалсамбаккха.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

1 класс

Йоза-дешар Iамор

Къамел кхиор

Гайтаме-васте моделин гIюьнца къамелах болу йуьхьанцара кхетам.
Къамел суьртиг а, схемийн а гIюьнца маьIнийн дакъошка (предложенешка) декъар.

Текстах болу йуьхьанцара кхетам. Хозуьйтуш ша йобшуш а, ладугӀуш а текстах кхетар.

XIума а, цуьнан цIе йоккху дош а.
(Мила?), (xIун?) бохучу хаттаршна жобпаш лун дешнаш. XIуманийн дараш гойту дешнаш. Дашах а, предложенех а йукъара кхетам.

Iаморан диалогехь дакъалацар. Билгалйабхначу теманашна а, хьелашнаа йуьхьанцарадиалог xIоттор.

Сюжетан суьртех а, шайн ловзарех а, занятех а, тергамех а дийцаран кепехь кегий дийцарш xIиттор.

Къамелан гIиллакхаш. Нохчийн меттан гIиллакхе дешнаш (маршалла хаттар–*Йуьйре дика хуьлда! Суьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Иодика йар – Иодика йойла! благодарность – Дела реза хуьлда! Баркалла! ...*).

Хаттаран предложенин интонаци (йиш).

Нохчийн маттехула йолчу тексташкахь оьрсийн маттара тӀеэцна дешнаш довзар.

Дош а, предложени а

Дешан маьIнин тергам. Гергара а, дуьхьалара а маьIна долу дешнаш. Уьйр лелорехь дешан меттиг а, цуьнан гIуллакх а. Къамелехь xIуманаш, xIуманийн билгалонаш, дараш билгалдечу дешнех нийса пайдаэцар.

Дош а, дешнийн цхьаьнакхетар а.

XIума (объект) йовзар санна дош тӀеэцар. Дешан маьIнина тӀехь тергам.

Дош а, цо билгалйо хГума а йовзар (къастар).

Дош а, предложени а йовзар. Предложеница болх бар: дешнаш билгалдахар, царан хьалх-тIаьхьалла (роГалла) хийцар. Предложенин йозанан кеп йалор. Тайп-тайпанчу эшарца (интонацица)предложенеш дIайешар. Интонированин (иэшарца йешаран) хаарш шардар. Текстера предложенин барам билгалбар.

Диалог.

1-на тIера 10-на тIекхаччалц дагардар.

Фонетика

Къамелан аьзнаш. Дешан аьзнийн хIоттаман а, цуьнан маьIнийн а цхьаалла. Дашехь долчу аьзнийн хьалх-тIаьхьалла а, аьзнийн барам а къастор. Схемина тIе а тевжаш, къамелан аьзнийн характеристика йар. Нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дустар.

«К» элпаца билгалде аьзнаш.

Цхьана йа масех озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хIиттор: *лом, лам, кхор, кор, лу, ло*. Дешан аьзнийн анализ, аьзнийн моделашца болх бар: дешан аьзнийн хIоттаман модель йиллар, билгалйинчу моделаца доГу дешнаш далор.

Мукъа, мукъаза аьзнаш а, зевне, къора мукъаза аьзнаш а довзар (къастар).

Нохчийн меттан ша-тайпа аьзнаш: *кх, къ, кI, аь, оь, уь, юь, яь, хь, гI, пI, тI, хI, цI, чI, I*.

Дешдакъа аларан уггаре жима дакъа санна. Дешнаш дешдакъошка декъар. Дашехь дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошца дешар.

Графика

Аз а, элп адовзар (къастар): элп аз билгалден хьаьрк санна. Нохчийн меттан элпаш. Доккха а, могIанан а элп. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитах къастар.

Нохчийн графийин дешдакъойн принцип. Нохчийн меттан шина хьаьркаца билгалдо ша-тайпа мукъа (*аь, уь, оь*) а, мукъаза (*гI, кх, къ, кI, пI, тI, хI, хь, цI, чI*) а элпаш. Элп I. Дешнийн аьзнийн-элпийн анализ.

Е, ё, ю, я, й элпийн гIуллакх.

Адамийн фамилешкахь а, цIерашкахь а, дийнатийн а, гIалийн, йартийн, урамийн цIерашкахь а доккха элп *е, ё, я, яь, ю, юь* йаздар.

Нохчийн алфавитехь элпийн хьалх-тIаьхьалла.

Йешар

Дешдакъошца йешар (мукъа аз билгалдечу элпе хъаьжжина). Дешдакъошца шера а, индивидуальни темпаца йогӀучу сихаллица дийнна дешнашца а йешар. Сацаран хъаьркашца йогӀучу соцунгӀашца а, интонацица (иэшарца) а йешар. Дешнаш, дешнийн цхъаьнакхетарш, предложенеш, йаккхий йоцу тексташ кхеташ йешар. Йаккхий йоцчупрозин текстийн а, стихотворенийн а исбаьхьаллин йешар. Хьехархочун хаттаршна тӀетевжаш а, шеггара а текст схъайийцар.

Нийсааларан (орфоэпин) йешар (дийнна дешнаш деша дуйлалуш). Нийсайаздаран (орфографин) йешар (проговаривание), дӀайоьшуш йазйарехь а, схъайазйарехь а ша шен таллам (самоконтроль)баран гӀирс санна.

Йоза

Йоза Iамор а, каллиграфин говзалла кхоллар а. Йоза кхочушдечу хенахь, ларбан оьшу уьнахцӀоналлин лехамаш бовзийтар. Куьйган пӀелгаш лелоран жигаралла (мелкая моторика) а, паргӀат куьг лелор а кхиор.

Тетрадь тӀехь кехатан агӀонан шортонехь а, классан уьнан шортонехь а ориентаци йан хаар кхиор.

Йозанан даккхий а, могоанан а элпаш дӀайаздар карадерзор. Цена а, къаьсташ долчу а хотӀаца йаздар. ДӀадоьшуш дешнаш а, предложенеш а йазйар.

Текст нийса схъайазйаран приемаш а, хьалха-тӀаьхьалла а.

Элпийн боцу графикаин гӀирсийн гӀуллакхах кхетар: дешнашна йукъарчу кӀайдарган, сехьадаккхаран хъаьркан.

Орфографи а, пунктуаци а

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цӀерашкахь а (адамийн цӀерашкахь, дийнатийн, гӀалийн, йартийн, урамийн а цӀерашкахь) а доккха элп йаздар; адамийн цӀерашкахь, фамилешкахь, дайн цӀерашкахь а *я, яь, ю, юь, е, ё* элпийн а, долахьчу цӀерашкахь а, тӀеэцначу дешнашкахь а *я, ю, е, ё* элпийн а нийсайаздар; нохчийн меттан шалхачу мукъазчу элпийн (*хь,кх,цӀ, къ, пӀ,...*) нийсайаздар; *ю, ы, ф, я, ц* элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; мукъазчу аьзнийн цхъаьнакхетарш доцчу дешдакъошца долу дешнаш сехьадахар; предложенин чаккхенгахь сацаран хъаьркаш.

Систематически курс

Маттах болу йукъара хаамаш

Мотт адамийн уьйр лелоран коьрта гӀирс санна. ТӀекеренан Iалашонаш а, хьелаш а.

Фонетика

Къамелан азнаш. Мукъа, мукъаза азнаш а, уш довзар а. Зевне, къора мукъаза азнаш а, уш довзар а. Нохчийн меттан ша-тайпа азнаш.

Дешдакъа. Дашехъ дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъазчу аьзнийн цхъаьнакхетарш доцу атта дешнаш).

Графика

Аз а, элп а. Азнаш а, элпаш а довзар. Нохчийн меттан ша-тайпа (шалха) элпаш.

Пеэцначу дешнашкахъ бен пайда ца оьцу *е, ё, ю, я* элпаш. Адамийн цIерашкахъ, фамилешкахъ, дайн цIерашкахъ а, дийнатийн цIерашкахъ а доккха элп.

Нохчийн абат (алфавит): элпийн цIераш, церан хьалх-гIаьхьалла. Дешнийн къепйоза роГаллехъ нисдархъама, абатах пайдаэцар.

Элпийн боцу графикаин гIирсаш: дешнашна йукъара кIайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк.

Орфоэпи

Азнаш а, аьзнийн цхъаьнакхетарш а алар: шала мукъаза [кхкх], [тт], [лл], *и.д.кх*.

Лексика

Дош меттан дакъа санна (довзийтар).

Дош хIуманан, хIуманан билгалонан, хIуманан даран цIе санна (довзийтар).

Синонимаш а, антонимаш а (йукъара кхетам, терминаш а ца йалош).

Синтаксис

Дешнийн цхъаьнакхетар (довзийтар). Предложени меттан дакъа санна (довзийтар).

Предложенехъ дешнийн къепе. Предложени дIайазйаран бакъонаш. МаьIнийн хаттарийн гIоьнца предложенехъ дешнийн уьйр билгалйаккхар. Кепех йохийна предложенеш йухаметтахIиттор. Цхъаьнатоьхначу дешнийн кепех предложенеш хIиттор. Предложенин схема. Предложенин схема йешар. Предложени а, цуьнан схема а йустар (соотнесение). Схемехула а, билгалдинчу дешнашкахула а предложенеш хIиттор.

Текст. Текстан билгалонаш. Текстан тема а, цIе а.

Орфографи а, пунктуаци а

Нийсайазйаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: предложенехъ дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехъ а, долахъ цIерашкахъ а доккха элп йаздар: адамийн цIерашкахъ а, фамилешкахъ а, дийнатийн цIерашкахъ а; адамийн цIерашкахъ,

фамилешкахъ, ден цѣрашкахъ, дийнатийн цѣрашкахъя, яь, ю, юь, е, ёлпийн нийсайаздар, тѣэцначу дешнашкахъя, ю, е, ёлпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъязчу элпийн(хь, хI, кх, чI, и.д.кх.)нийсайаздар;щ, ь, ы, фэлпашца долчу дешнийн нийсайаздар; дешнаш сехъадахар; предложенин чаккхенгахъ сацаран хъаьркаш: тIадам, хаттаран а, айдаран а хъаьркаш.

Текст схъайазйаран алгоритм.

Къамел кхиор

Къамел адамашна йукъахъ тIекере лелоран коьрта кеп санна. Барта а, йозанан а къамел: коьрта башхаллаш (отличия). Дош къамелан дакъа санна. Къамелехъ дешан маъIна (роль). Предложени а, текст а къамелан дакъош санна (довзийтар). Текстан цIе. Шен(собственный) текст хIоттор.

ТIекеренан хъелаш: тIекеренан Iалашо, хъаьнца, мичахъ кхочушхуьлу тIекере.Барта тIекеренан хъелаш (диалогаш ролашца йешар, видоматериалашка хъажар, аудиозаписе ладогIар).

Дешаран а, Iер-дахаран а хъелашкахъ къамелан этикетан норманаш (маршалла хаттар, Iудикайар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, дехар дар).

2 КЛАСС

Маттах лаьцна йукъара хаамаш

Мотт адамийн тIекеренан коьрта гIирс а, къоман культурун хилама санна. Россин а, дуьненан а меттан шортенан тайп-тайпаналлех йуьхъанцара кхетамаш. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ.

Фонетика, графика, орфоэпи

Аьзнийн маъIна къасторан гIуллакх; аьзнаш а, элпаш а; зевне, къора мукъаза аьзнашдовзар. Озан башхаллин характеристика: мукъа – мукъаза; зевне – къора мукъазнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъа фонемаш(аь – а̄ь, оь – о̄ь, уь – ӯь) а,уьш элпашца билгалйар а(аь, оь, уь, яь, юь).Я, яь, ю, юь, е(ё)элпашца дешнаш.Э, еэлпашца дешнаш. Деха а, доца а мукъанаш. Й̄ элпаца долу дешнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъаза фонемаш (гI, кI, къ, кх, пI, тI, хI, хь, цI, чI, I) а, уьш элпашца билгалйар а.Щ, ь, ы, ф элпашца долу дешнаш. Шеконца[овь], [ой], [эв]хеца дешнаш нийсайаздар.

Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъаза элпийн цхъаьнакхетаршдерш а цхъаьна).

Дошамашца болх беш алфавитах болчу кхетамах пайдаэцар.

Элпийн боцу графикан гIирсах: дешнашна йуккъехъ кIайдарг, сехъадаккхаран хъаьрк, абзац (цIен могIа), сацаран хъаьркаш (Iамийнчун барамехъ).

Лексика

Дош декаран а, маџнин а цхъаалла санна. Дешан лексикин маџна (џукъара кхетам). Текстехула дешан маџна билгалдаккхар џа дошаман гџоьнца маџна нисдар.

Цхъанамаџнийн а, дукхаммаџнийн а дешнаш (атта дешнаш, тергам).

Къамелехъ синонимех а, антонимех а пайдаэцарна тџехъ тергам.

Дешан хџоттам (морфемика)

Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна. Цхъанаораман (гергара) дешнаш. Цхъанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш. Дешнашкахъ орам къастор (аттачу меттигашкахъ).

Морфологи

Къамелан дакъош

Цџердош (довзийтар): џукъара маџна, хаттарш («мила?», «хџун?»), къамелехъ пайдаэцар. Ёукъара а, долахъ а цџердешнаш (фамилеш, цџераш, дайн цџераш, дийнатийн цџераш, меттигийн цџераш).

Хандош (довзийтар): џукъара маџна, хаттарш («хџун до?», «хџун дина?», «хџун дийр ду?»), къамелехъ пайдаэцар.

Билгалдош (довзийтар): џукъара маџна, хаттарш («муха?», «хъенан?» «стенан?»), къамелехъ пайдаэцар.

Дештџаьхъе. Уггар џаьржина дештџаьхъенаш: *тџе, тџера, чу, чуьра, кџел*, и.д.кх.

Синтаксис

Предложенехъ дешнийн къепе; предложенехъ дешнийн уьйр(карладаккхар).

Предложениметтан дакъа санна. Предложени а, дош а. Предложенин дашах къастар.

Аларан џалашоне хъаьжжина, предложенийн тайпанаш: дийцаран, хаттаран, тџедожоран предложенеш.

Синхаамийн иэшаре (эмоцин окраске) хъаьжжина, предложенийн тайпанаш (интонацехула(иэшарехула): айдаран а, айдаран џоцу а предложенеш.

Орфографи а, пунктуаци а.

1-чу классехъ џамийна нийсайаздаран бакъонаш карлайахар. Предложенин џуьххъехъ а, долахъ цџерашкахъ а доккха элп (цџераш, фамилеш, дийнатийн цџераш); предложенин чаккхенгахъ сацаран хъаьркаш; дош цхъана могџарера вукху могџаре сехъадаккхар (дешан морфемин декъадалар тидаме а ца оьцуш);

Нийсайаздаран син иралла нийсайаздаран гIалат дан тарлун меттигах кхетар санна. Дешан йаздар къасторхьама (нисдархьама), Iаматан тIерачу нийсайаздаран дошамах пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакьонаш а, царах пайдаэцар а: долахь цIерашкахь доккха элп: цIераш, фамилеш, дайн цIераш, дийнатиин цIераш, меттигийн цIераш; йукъарчу цIерашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а (нохчийн меттан дешнашкахь) *я, яь, ю, юь, е (ё)* элпийн нийсайаздар, тIеэцначу (йукъарчу) дешнашкахь *я, ю, е (ё)* элпийн нийсайаздар; долахь цIерашкахь: цIерашкахь, фамилешкахь, дайн цIерашкахь, дийнатиин цIерашкахь, меттигийн цIерашкахь (нохчийн меттан дешнашкахь) *я, яь, ю, юь, е (ё)* элпийн нийсайаздар, тIеэцначу дешнашкахь (долахь цIерашкахь) *я, ю, е (ё)* элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн (*къ, кI, кх, гI, и.д.кх.*) нийсайаздар; шеконца [*овв*], [*ой*], [*эв*] хезачу дешнийн нийсайаздар (*-эв, -авв, -ев*); *ц, ь, ы, ф* элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; деха мукъаи, *уь* хезачохь *й* элп йаздар; дештIаьхьенаш цIердешнашца къаьстина йазйар.

Къамел кхиор

Коммуникативни хьесап эвсараллица кхочушдархьама, барта тIекеренан Iалашонашца а, хьелашца а цхьаьнабогIу меттан гIирсаш харжар (деллачу хаттарна жоп далархьама, шена хетарг алархьама). Къамел дан хаар (дIадоло, къамелехь дакъалаца, къамел чекхдаккха, тидам тIеберзо, и. д.кх.). Къамелан диалоган кеп практикехь карайерзор. Дешаран а, Iер-дахаран а тIекеренан хьелашкахь къамелан этикетан норманаш а, орфоэпин (нийсааларан) норманаш а ларйар. Цхьаьна гIуллакхдарехь шимма цхьаьна а, тобанашкахь а болх дIахьуш, бартбан а, йукъарчу сацаме ван а хаар.

Суьртан репродукцихула барта дийцар хIоттор. Ша бинчу тергамашкахула а, хаттаршкахула а барта дийцар хIоттор.

Текст. Текстан билгалонаш: текстера предложенийн маIнийн цхьаалла; текстера предложенийн хьалх-тIаьхьалла; текстехь кхочушхилла йаьлла оила гайтар. Текстан тема. Коьрта оила. Текстан цIе. Билгалйинчу тексташна цIе харжар. Текстан дакъойн (абзацийн) хьалх-тIаьхьалла. Предложенияйн а, абзацийн а роIалла талхийна тексташ нисйар.

Текстийн тайпанаш: суртхIоттор, дийцар, оилайар, церан башхаллаш (йуьхьанцара довзийтар).

Декъалдар а, декъалдаран открытка (диллина кехат) а.

Текстах кхетар: текстехь болчу хааман буха тIехь цхьалха жамIаш кепе далоран хаар кхиор. Нийсачу интонацица (иэшарца) текстан хозуьйтуш исбаьхьаллин йешар.

Хаттаршна тIе а тевжаш, 25-35 дешан барамехь йолу дийцаран текст ма-йарра схьайийцар.

3 КЛАСС

Нохчийн маттах болу хаамаш

Нохчийн мотт тӀекеренан мотт санна. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент.

Фонетика, графика, орфоэпи

Нохчийн меттан аьзнаш: мукъа/мукъаза, къора/зевне мукъазнаш. Деха а, доца а мукъа аьзнаш.

Йеха а, йоца а дифтонгаш *иэ, уо*, уьш йазйар. Нохчийн маттахь ь гӀуллакх. ь, ь долчу дешнашкахь (*айъа, тетрадь...*) аьзнийн а, элпийн а хӀоттаман базар (соотношение).

Дошамашца, справочникашца, каталогашца болх беш, алфавитах пайдаэцар. Аьзнийн а, аьзнийн цхъаьнакхетарийн а аларан норманаш; дешнашкахь мукъачу аьзнийн дохалла (нохчийн маттахь жигара пайдаоьцучу дешнийн масалшца).

Лексика

Дешан лексикин маъӀна.

Дешан нийса а, тӀедеана а маъӀна (довзийтар).

Дешан хӀоттам (морфемика)

Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна; цхъанаораман (гергара) дешнаш; цхъанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш; цхъанаораман дешнаш а, синонимаш а довзар; дешнашкахь орам къастор (атгачу дешнашкахь); чаккхе, дешан хийцалуш долу дакъа санна.

Цхъанаораман дешнаш а, цхъана дешан кепаш а. Орам, дешхьалхе, суффикс – дешан маъӀне дакъош. *-р, -хо, -часуффиксашца* долу дешнаш. Хьастаран-жимдаран суффиксашца дешнаш кхоллар (*цӀа-цӀелиг, кема-кемалг...*).

Морфологи

ЦӀердош: йукъара маъӀна, хаттарш, къамелехь пайдаэцар.

Долахь (фамили, цӀе, ден цӀе, дийнатийн цӀераш, меттигийн цӀераш, говзарийн, газетийн, журналийн цӀераш...)а, йукъара а цӀердешнаш. ЦӀердешнийн терахьашца хийцадалар. Цхъаллин терахьан а, дукхаллин терахьан а бен кеп йоцу цӀердешнаш. ЦӀердешнийн классаш. ЦӀердешнийн классийн гайтамаш. ЦӀердешандожар. ЦӀердешан дожар билгалдаккхар. ЦӀердешнийн дожаршца а, терахьашца а хийцадалар.

Билгалдош: йукъара маъІна, хаттарш (*муха? хъенан? стенан? муханиг?*), къамелехъ пайдаэцар. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш. Билгалдешнийн классашца а, терахъашца а, дожаршца а хийцадалар.

Церметдош (йукъара кхетам). Йаххыйн церметдешнаш а, къамелехъ цараш пайдаэцар а. Текстехъ цхъана дешан ца оышу йух-йуха далор дІадаккхархъама, йаххыйн церметдешнех пайдаэцар.

Хандош: йукъара маъІна, хаттарш, къамелехъ пайдаэцар. Хандешан билгалза кеп. Хандешан карара, йахана, йогу хан.

ДештІаьхъе (карладаккхар). ДештІаьхъенаш *mle, чу*, церандешхъалхенех (*mle-, чу-*) къастар.

Ца, ма дакъалгаш а, церан маъІна а.

Синтаксис

Предложени. Дешнийн цхъаьнакхетар. МаъІнийн (синтаксисан) хаттарийн гІоьнца предложенехъ дешнашна йукъара уьйр билгалйаккхар.

Предложенин коьрта меженаш: подлежащи, сказуеми. Предложенин коьртаза меженаш (тайпанашка а ца йоькуш). Йаьржина а, йаржазаа предложенеш.

Хуттург йоцчу а, *а* хуттургаца йолчу а предложенин цхъанатайпанчу меженашна тІехъ тергам.

Орфографи а, пунктуаци а

Орфографин син иралла нийсайаздаран гІалат дан тарлун меттигах кхетар санна; ша хІоттийна а, билгалйаьхна а тексташ талларехъ таллам а, ша шена таллам а (карладаккхар а, нийсайаздаран керлачу коьчалехъ пайдаэцар а).

Нийсайаздаран (орфографин) дошамах дешан нийсайаздар къастош (нисдеш) пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакьонаш а, цараш пайдаэцар а: долахъ цІерашкахъ (фамилеш, цІераш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш, говзарийн, журналийн, газетийн... цІераш) а, йукъарчу цІерашкахъ *я, яь, ю, юь, еэлпийн* нийсайаздар (карладаккхар а, тІечІагдар а); йеха а, йоца *аиэ, уо* дифтонгийн нийсайаздар; чаккхенгахъ *-г, -к* элпаш долчу цІердешнашкахъ *а* йаиэлп йаздар; дешан чаккхенгахъ шала мукъаза элпаш йаздар (*дитт, мотт, балл...*); нохчийн метган шатайпа мукъаза элпаш нийсайаздар (*ккх, ккь, чкІ,...*); дешан чаккхенгахъ *н* элп йаздар; дештІаьхъенаш йаххыйн церметдешнашца къаьстина йаздар; дакъалгаш *ца, ма* хандешнашца къаьстина йаздар; *й,*

ъ, ьэлпашца долу дешнаш сехьадахар; шала мукъазчу элпашца (лл, мм, сс...) долу дешнаш сехьадахар; шалхачу шала мукъазчу элпашца (ккх, ткъ, чкъ...) долу дешнаш сехьадахар; цӀердешнийн дукхаллин терахьан чаккхе; дештӀаьхьенийн нийсайазйар; ца, ма, дакъалгашца дешхьалхенийн цхьаьна а, къаьстина а йазйар.

Къамел кхиор

Къамелан этикетан норманаш: барта а,йозанан а кхайкхар, дехар дар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, духатохар, и.д.кх. Дешаран а, Iер-дахаран а тӀекеренан хьелашкахь къамелан этикетан норманаш а, нийсааларан (орфоэпин) норманаш а ларйар. Диалогехь а, дискуссехь а шена хетарг кепе дало, тӀечӀагӀдан; барт бан а, цхьаьна гӀуллакхдарехь йукъарчу сацамна тӀетан а; шимма цхьаьна, тобанашца болх кхочушбеш, дарашнатӀехь таллам (контроль)бан (барта уьйр йан) гӀо ден къамелан гӀирсаш.

Нохчийн мотт ца хуучу нахаца тӀекере лелоран хьелашкахь къамелан этикетан башхаллаш.

Текстан план. Текстан план хӀоттор, йеллачу планаца текст йазйар. Йаххьийн цӀерметдешнийн, синонимийн, хуттургийн гӀюьнца текстехь предложенийн уьйр. Текстехь коьрта дешнаш.

Текстийн тайпанаш (дийцар, суртхӀоттор, оилайар) къастор а, билгалйинчу кепан шен тексташ кхоллар а.

Кехатан, дӀакхайкхоран (объявленин) жанр.

Массара цхьаьна йа ша хӀоттийнчу планаца текст схьаййцар.

Талламан, довзийтаран йешар.

4 КЛАСС

Нохчийн маттах болу хаамаш

Нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт санна.Мотт – халкъан синьобздангаллин коьртачу мехаллех цхьаь санна.

Мотт бовзаран тайп-тайпана некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент, мини-таллам, проект.

Фонетика, графика, орфоэпи

Йеллачу параметрашца дашехь а, дашехь доцуш а аьзнийн характеристика, дустар, классификаци йар. Дешан аьзнийн-элпийн таллам.

Къамел даран (говорение) а, йешарана процессехь нийса интонаци (изшар). Аьзнийн, аьзнийн цхьаьнакхетарийн аларан норманаш; дешнашкахь, хӀинцалерчу

нохчийн литературни меттан норманашца йогӀу, йохалла (Іаматехь Іамочу дешнийн кӀеззиг масалшна тӀехь).

Лексика

Къамелехь синонимех, антонимех, омонимех пайдаэцарна тӀехь тергам.

Къамелехь дешнийн чӀагӀделлачу цхьаьнакхетарех (фразеологизмех) пайдаэцарна тӀехь тергам (довзийтар).

Дешан хӀоттам (морфемика)

Хийцалучу дешнийн хӀоттам, морфемаш атта къасталучу дешнашкахь орамаш, дешхьалхенаш, суффиксаш, чаккхенаш билгалйахар (Іамийнарг карладаккхар).

Дешан лард. Чолхе дешнаш (довзийтар).

Морфологи

Къорта а, гӀуллакхан а къамелан дакъош (йуьхьанцара довзийтар).

ЦӀердош. ЦӀердешнийн легар. 1, 2, 3, 4-чу легарийн цӀердешнаш. Долахь цӀердешнийн легар (цӀераш, фамилеш).

Билгалдош. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш. Билгалдешнийн легар.1,2-чу легаран билгалдешнаш. Легалуш доцу билгалдешнаш (хьенан? стенан? хаттаршна жоп лун билгалдешнаш).

Терахьдош. Масаллин а, роґӀаллин а терахьдешнаш.

ЦӀерметдош. Йаххьийн цӀерметдешнаш (карладаккхар). Цхьаллин а, дукхаллин а терахьан йаххьийн цӀерметдешнийн дожаршца хийцадалар.

Хандош. Хандешан билгалза кеп. Хандешнийн карара, йахана, йогӀу хан. Хандешнаш хенашца хийцадалар.

Куцдош (йукьара кхетам). МаьІна, хаттарш, къамелехь пайдаэцар.

ДештӀаьхье.

Хуттург. Цхьалхе а, чолхе а предложенешкахь хуттургаш.

Дакьалгашца, ма, церан маьІна.

Синтаксис

Дош а, дешнийн цхьаьнакхетар а, предложени а, церан тераллех а, башхаллех а кхетар; аларан Іалашоне хьаьжжина, предложенийн тайпанаш (дийцаран, хаттаран, тӀедожоран); синхаамийн изшаре (айдаран а, айдаран йоцу а) хьаьжжина, предложенийн тайпанаш; йаьржина а, йаржаза а (Іамийнарг карладаккхар). Цхьалхечу предложенин синтаксически таллам.

Цхъанатайпанчу меженашца йолу предложенеш: хуттургаш йоцу а, хуттургашца йолу а. Цхъанатайпанчу меженашца йолчу предложенешкахь дагардаран интонаци (иэшар).

Цхъалхе, чолхе предложени (йовзийтар).

Орфографи а, пунктуаци а

Орфографин син иралла нийсайаздаран гIалат дан тарлун меттигах кхетар санна; ша хIоттийна а, схъакховдийна а тексташ талларехь таллам а, ша шена таллам а (карладаккхар а, нийсайаздаран керлачу коьчалехь пайдаэцар а).

Нийсайаздаран (орфографин) дошамах, дешан нийсайаздар къастош (нисдеш), пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакьонаш а, царах пайдаэцар а: дешхъалхенийн цхъаьна а, къаьстина а йазйар; хуттургаш йоцуш а, хуттургашца а цхъаьнатоьхначу предложенешкахь сацаран хъаьркаш.

Шина цхъалхечу предложенех лаьтгачу чолхечу предложенехь сацаран хъаьркаш (тергам).

Къамел кхиор

Барта а, йозанан а гIекеренан хьелаш (кехат, декъалваран открытка, дIакхайкхор (объявлени), и.д.кх.); диалог; монолог; текстан цIарехь текстан тема йа коьрта ойла гайтар.

Йозанан къамелан нийса хилар, хьал долуш хилар, исбаьхьалла атидаме аоьцуш, тексташ (йелларш а, шен а) нисйар.

Схъайийцар, дIайазйар (текстан барта а, йозанан кепехь а ма-йарра схъайийцар, текстан барта хоржуш схъайийцар).

Сочинени йозанан белхан тайпа санна.

Талламан, йовзийтаран йешар. Текстехь гучу кепехь балийна хаам лахар. Текстехьболчу хааман буха гIехь цхъалхачу жамIийн кепаш йалор. Текстехь болчу хааман интерпретаци а, жамIдар а.

ЙУЪХЪАНЦАРЧУ ЙУККЪЕРЧУ ДЕШАРАН ТIЕГИАНЕХЪ «НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ПРОГРАММА КАРАЙЕРЗОРАН КХОЧУШДАН ЛОРУ ЖАМИАШ

ЛИЧНОСТНИ ЖАМИАШ

Йуьхьанцарчу школехь «Ненан (нохчийн) мотт» предмет Јаморан жамІехь кхетош-кхиоран гІуллакхдаран коьрта некъашкхочушдечу хенахь дешархочун кхоллалур ду хІараличностни жамІаш:

гражданско-патриотически кхетош-кхиоран:

- шен Даймаккаца мехалаллин йукъаметтиг кхоллайалар, цу йукъахь республикин истори а, культура а гойту, ненан мотт Јаморехула а;
- шен этнокультурин а, россин а граждански идентичностах кхетар, Нохчийн Республикин пачхьалкхан маттах санна, ненан (нохчийн) меттан маьІналлех кхетар;
- шен мехкан а, даймехкан а дІадаханчун, таханенан, хиндолчун декъахь хилар, цу йукъахь исбаьхьаллин говзаршца болх барехь, хьелаш дийцаре дарехула а;
- шен а, кхечу а халкъашка ларам, цу йукъахь исбаьхьаллин говзаршкара масалийн бухатІехь кхуллуш берг а;
- йукъараллин декъашхочух санна, адамах болу дуьххьарлера кхетам, адаман бакъонех а, жобпаллех а, ларамах а, адаман сийлаллех а, леларан гІиллакх-оьздангаллин норманех а, адаманна йукъарчу йукъаметтигийн бакъонех а, цу йукъахь исбаьхьаллин говзаршкахь гайтинарш а;

син-оьздангаллин кхетош-кхиоран:

- шен дахарехь а, йешарехь а зеделлачунна тІе а тевжаш, хІора адаман индивидуальность ларар;
- догъэцар а, ларам а, диканиг лаар а гучудаккхар, царна йукъахь шегара хьал а, синхаамаш а бовзийтархьама, нийса меттан гІирсах пайдаэцар а;
- кхечу адаманна куьйган (физически) а, моральни (оьздангаллин) а зен дарна тІехьажийнчу леларан муьлхха а кепаш цайезар (пайдаэца цатарлучу меттан гІирсех йоьзнарш а цхьаьна);

эстетикин кхетош-кхиоран:

- исбаьхьаллин культурица лараме йукъаметтиг а, шовкъ а, искусстван тайпанашна а, шен а, кхечу а халкъийн ламасташна а, кхоллараллина а экамалла;
- исбаьхьаллин гІуллакхдаран тайп-тайпанчу кепашкахь ша гайта гІертар, меттан говзаллехь а цхьаьна; тІекеренан а, ша гайтаран агІирсах санна, ненан меттан мехалаллех кхетар;

физически кхетош-кхиоран, могошаллин культура а, эмоцихьал а кхолларан:

- меттан дешаран процесехь кхин тӀе(тӀетоьхна) хаам лохуш, гонахехь (цу йуккъехь хаамийн а) могошаллин а, кхерамзаллин (шена а, кхечу адамашна а) а дахаран кепан бакьонаш ларйар;
- къамелехь ша гайта тарлун некъаш харжарехь а, къамелан этикетан а, тӀекеренан бакьонийн а норманаш ларйарехь а гучудолу дегӀан а, синӀаткъаман а могошаллин тӀалам бар;

къинхьегаман кхетош-кхиоран:

- адаман а, йукъараллин а дахарехь къинхьегаман маӀнах кхетар, къинхьегаман жамӀаш жобпаллин хьаште хьажор а, лардаран йукъаметтигаш а, къинхьегаман гӀуллакхдаран тайп-тайпанчу кепашкахь дакъалацаран говзаллаш, исбаьхьаллин говзаршкара масалш дийцаре деш, тайп-тайпанчу корматаллашка кхоллалун шовкъ;

экологин кхетош-кхиоран:

- тексташца болх баран процесехь кхуллу тӀалам тӀалашдаран йукъаметтиг;
- цунна зен ден дараш цадезар;

Илманан хаарийн мехаллаш:

- дуьненан Илманехула долчу суьртах йуьхьанцара кхетамаш (цу йукъахь меттан системех, дийнна дуьненан Илманехула долчу суьртан цхьана декъах санна, йуьхьанцара кхетамаш);
- довзаран хьашташ, жигаралла, дӀадолорна тӀера хилар, довзарехь хаа лаар а, шен лаамалла а, цуьнца цхьаьна ненан (нохчийн) мотт тӀаморехь бовзаран хьашто а, и бовзарехь жигаралла а, шен лаамалла а.

МЕТАПРЕДМЕТАН ЖАМӀАШ

Йуьхьанцарчу школахь «Ненан (нохчийн мотт)» предмет тӀаморан жамӀехь дешархочун кхоллалур ду хӀарадешаран универсальни **довзаран** дараш.

Кьорта маӀнийн дараш:

- тайп-тайпана меттан дакъош дуста (аьзнаш, дешнаш, предложенеш, тексташ), меттан дакъош дустархьама баххаш билгалдаха (къамелан дакъа хилар,

грамматикин билгало, лексикин маъна, и.д.кх.);

- меттан дакъойн тераллаш къасто;
- къастийнчу билгалонца объекташ (меттан дакъош) цхъаьнатоха;
- меттан дакъойн (абзнийн, къамелан дакъойн, предложенийн, текстийн) классификаци йархъама ладаме билгало къасто; меттан дакъошна классификаци йан;
- хъехархочо йеллачу тергаман алгоритмаца меттан коьчалехь закономерносташ а, бӀостаналла а каро (схъалаха); меттан дакъошца болх беш, дарийн алгоритмана анализ йан, меттан дакъойн анализ йарехь ша дешаран (Ӏамаран) гӀуллакхаш къасто;
- билгалйинчу алгоритман буха тӀехь дешаран а, практикин а хъесап кхочушдан оьшучу хааман тоаме цахилар гучудаккха, кхин тӀе оьшучу хааман хъашт кепе дало;
- меттан коьчална тӀехь тергамбаран хъелашкахь бахъанийн-тӀаьхъалонийн уьйраш билгалйаха, жамӀаш дан.

Коьрта талламан дараш:

- хъехархочун гӀоьнца Ӏалашо кепе йало, меттан объектан, къамелан хьолан хийцамийн план хӀотто;
- тӀедиллар кхочушдаран масех кеп йуста, уггар йогӀуш йерг харжа (йалийнчу критерийн буха тӀехь);
- схъакховдийнчу планаца чолхе боцу лингвистикин мини-таллам дӀабахъа, схъакховдийнчу планаца проектан тӀедиллар кхочушдан;
- жамӀаш кепе дало а, меттан коьчална тӀехь бинчу тергаман (классификацин, дустаран, талламан) жамӀийн бухатӀехь уьш тешаллашца тӀечӀагӀдан а; билгалйинчу меттан коьчалан анализан процессехь хъехархочун гӀоьнца хаттарийн кепаш йало;
- процессийн а, хиламийн а, церан тӀаьхъалонийн а и санначу йа терачу хъелашкахь хила тарлучу кхиаран прогноз йан.

Хаамца болх бар:

- хаам схъаэцаран хьоста харжа: боьху хаам схъаэцархъама, нисбархъама оьшу дошам;
- билгалдинчу хьостанехь (дошам тӀехь, справочник тӀехь) йеллачу алгоритмаца гучу кепяхь балийна болу хаам схъалаха (каро);
- шенна йа хъехархочо и талла (дошамашна, справочникашна, Ӏаматашна тӀе о

хьожуш) схьакховдийначу некъаца бакъ болу а, бакъ боцу а хаам бовза;

- Интернет машанехъ хаам (дешан йаздарх, аларх, дешан маънах, дешан схьадаларх, дешан синонимех) лохуш, бакхийчеран (хьехаран белхахойн, дайн-нанойн, законехъ векалш болчеран) гюьнца информационни кхерамзаллин бакъонаш ларйан;
- дешаран хьесапе хьажжина, анализ йан а, кхолла а текстан, видеон-, графикин, озан хаам;
- таблицийн, схемийн кепяхъ билгалбинчу лингвистикин хаамах кхета; лингвистикин хаам бовзийтархьама ша схемаш, таблицаш кхолла.

Йуьхьанцарчу шкоলেখъ «Ненан (нохчийн) мотт» предмет Iаморан жамIехъ дешархочун кхоллалур ду хIарадешаран универсальни **коммуникативни** дараш.

Текере:

- хетарг тIеэца а, кепе дало а, бевзачарна йукъахъ Iалашонашца а, тIекеренан хьелашца а цхьаьнайогIу эмоцеш гайта а;
- къамелхочуьнца лараме йукъаметтиг лело, диалог а, дискусси а дIайахьаран бакъонаш ларйан;
- хетарг тайп-тайпана хила тарлуш хиларх кхета;
- оьзда а, аргументаш йалош а шена хетарг дIаала;
- хIоттийнчу хьесапе хьажжина, къамелан алар хIотто;
- къамелан хьоле хьажжина, барта а, йозанан кепяхъ а тексташ (суртхIоттор, оьлайар, дийцар) кхолла;
- тергаман, мини-талламан, проектан тIедахкарийн жамIех а, шимма цхьаьна а, тобанашца а бинчу белхан жамIех а нахана гуш-хезаш дIадийца доцца къамел дар кечдан;
- къамел даран (выступленин) текстана иллюстрацин коьчал (дехкина суьрташ, даьхна суьрташ (фото), плакаташ) харжа.

Йуьхьанцарчу шкоলেখъ Iаморан чаккхенгахъ «Нохчийн мотт» предмет Iаморан жамIехъ дешархочункхуьур духIара дешаран универсальни **регулятивни** дараш.

Самоорганизацн:

- жамIе кхачархьама, дешаран хьесап кхочушдарехула дарийнплан хIотто;
- хьаьржинчу дарийн хьалх-тIаьхьалла (рогIалла) хIотто.

Самоконтроль:

- дешаран гҮллакхдаран кхиаман/аьтто цабаларан бахьанаш къасто;
- къамелан а, нийсайаздаран а гҮлалаташ иэшорхьама, шен дешаран дараш нисдан;
- меттан дакъойхпайдаэцархьама, къасторхьама, характеристика йархьама хҮоттийнчу дешаран (Іаморан) хьесапца гҮллакхдаран жамІ цхьаьнадало;
- маттехула йолчу коьчалца болх беш дина гҮлалат схьалаха, нийсайаздаран(орфографин) а, пунктуацин а гҮлалатсхьалаха (каро);
- однокласникийн гҮллакхдаран а, шен гҮллакхдаран а жамІаш дуста, йалийнчу критерешца церан нийса (объективно) мах хадо.

Цхьаьна гҮллакхдар:

- хьехархочо йеллачу планированин кепан, йукьан гҮлчийн а, хенийн а дІанисйаран буха тІехь, стандартни (типовой) хьолехь, йоцпачу хенан а, йеххачу хенан а Іалашонаш (йукьара хьесапашкахь дакъалацар тидаме о оьцуш, индивидуальни) кепе йало;
- цхьаьна гҮллакхдаран Іалашо тІеэца, цуьнга кхачаран дараш цхьаьна хҮитто: ролаш дІасайекъа, бартбан, цхьаьна бечу белхан процесс а, жамІаш а дийцаре дан;
- куьйгалла дан, тІедиллинарг кхочушдан, аьллагун тІехь хила а кийча хилар гайта;
- белхан шен дакъа жобпалица кхочушдан;
- йукьарчу жамІехь ша лаьцначу декьан мах хадо;
- йеллачу (схьакховдийнчу) кепашна тІе а тевжаш, цхьаьна ден проектан тІедахкарш кхочушдан.

ПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

1-4 классашкахь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморо аьтто бо:

- адамийн тІекеренан коьртачу гҮирсах санна нохчийн маттах кхета, нохчийн мотт нохчийн халкъан синъоьздангаллин коьрта мехалла санна тІеэца;
- халкъан ламасташ а, культура а карайерзорехь а, чІагІйарехь а нохчийн меттан маьІнахкхета;
- ненан мотт бовзаран шовкъ а, и Іамо лаам а гайта;
- Россин Федерацин меттан а, культурин а цхьааллин а, тайп-тайпаналлин а шортенах, Россин халкъийн кхечу меттанашна йукьахь нохчийн меттан меттигах а йуьхьанцара кхетамаш кхолла;
- нохчийн меттан фонетикех, лексикех, грамматикех, орфографех, пунктуацех йуьхьанцара хаамаш кхолла;

- кѡамелан гІуллакхдарехь карадерзийнчу хаарех пайдаэца хаар кхолла, кѡамелехь Іамийнчу лексикех пайдаэца, карайерзийнчу лексикех а, маттах долчу хаарех а пайда а оьцуш, барта аларш хІитто;
- кѡамелан этикетехула Іамийнчу кепех пайда а оьцуш, кѡамелан тІекеренехь дакъалаца;
- нохчийн маттахь кѡамелан гІуллакхдаран массо а тайпанаш (ладогІар, кѡамел дар, йешар, йоза) вовшахтаха а, кхио а, билгалйинчу темехула даккхий доцу дийцарш хІитто хаар кхолла.

КЛАССАШКАХУЛА ПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

1 КЛАСС

Дешархо Іемар ву:

- дош а, предложени а йовза (къасто); предложенешкара дешнаш схѡакъасто;
- суьртийн а, схемийн а гІоьнца кѡамел маЪІнин дакъошка (предложенешка) декъа;
- кѡамелехь нохчийн меттан гІиллакхе дешнех пайдаэца (маршалла хаттар– Іуьйре дика хуьлда! Суьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Іодика йар – Іодика йойла! благодарность – Дела реза хуьлда! Баркалла! ...).
- нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитаца йолу башхалла къасто;
- мукъа а, мукъаза а аьзнаш довза (къасто);
- зевне а, къора а мукъазнаш довза (къасто);
- «аз» а, «элп» а кхетамаш бовза (къасто);
- цхъана йа масех озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хІиттор: *лом, лам, кхор, кор, лу, ло*;
- *ккх, тт, лл, и.д.кх.* шала мукъазнаш деха цхъа аз санна схѡаала;
- схемаина тІе а тевжаш, кѡамелан аьзнашна характеристика йан;
- Іамош долу нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дуста (соотнести);
- дашехь дешдакъойн барам билгалбаккха (къасто); дешнаш дешдакъошка декъа (атта дешнаш: мукъазчеран цхъаьнакхетарш доцу дешнаш);
- нохчийн абатан (алфавитан) элпийн цІераш нийса йаха; нохчийн абатан (алфавитан) элпийн роГІаллех долчу хаарех, кІеззигчу дешнийн къепйоза нисдеш, пайдаэца;
- талхор доцучу цІена къаьстачу хотІаца даккхий а, моГІанан а элпаш, элпийн, дешнийн цхъаьнатохарш йаздан;
- Іамийнчу нийсайаздаран бакъонех пайдаэца: нохчийн меттан шатайпанчу элпийн (*аь, оь, уь, юь, яь, гІІ, кІІ, къ, кх, пІ, тІ, хІ, хь, цІ, чІ, І*) йаздар. *и, ь, ы, ф, ё, е* элпашца

долчу дешнийн йаздар;

- *е, ё, ю, я, й* элпийн гҮуллакх (функциш) къастор;
- предложенехь дешнийн къаьстина йаздар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш: тІадам, хаттаран а, айдаран а хьаьркаш; предложенин йуьххьехь а, долахь цІерашкахь (цІерашкахь, фамилешкахь, дийнатийн цІерашкахь) а доккха элп; дош дешдакъошца (атта меттигаш: кху кепарчу дешдакъойх лаьтта дешнаш «мукъаза + мукъа») сехьадаккхар;
- дешнаш а, предложенеш а, 25 дашал сов барам боцу тексташ а нийса схьайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- нийсайаздар аларца ца къаьсташ долу дешнаш а, 3-5 дашах лаьтта предложенеш а, 20 дашал сов барам боцу тексташ а олуш дІайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- элпийн боцу графикин гІирсийн гҮуллакхах кхетар: дешнашна йукъарчу кІайдарган, сехьадаккхаран хьаьркан;
- Іамийнчу бакъонашна долу гІалаташ, опискаш каро (схьалаха) а, нисйан а;
- йешначу текстах кхета;
- интонаци (иэшар) а, предложенин чаккхенгара сацаран хьаьркашца йогІу соцунгІаш а ларйеш, йоца тексташ хозуьйтуш а, дагахь а йеша (кхета а кхеташ);
- текстехь, маъІна нисдан оьшу дешнаш схьалаха;
- дешнийн кепийн гуламах предложени хІотто;
- кеп йохийна предложенеш меттахІитто;
- предложенин схемаш йеша, предложени а, цуьнан схема а йуста (соотнестиь), схемица а, билгалдинчу дешнашца а предложенеш хІитто;
- сюжетан суьрташкахула а, тергамашкахула а барта 3-5 предложенех лаьтта текст хІотто;
- нохчийн маттехула йолчу тексташкахь оьрсийн маттара тІеэцна дешнаш довза;
- дешаран хьесапаш кхочушдеш, Іамийнчу кхетамех пайдаэца.

2 КЛАСС

Дешархо Іемар ву:

- тІекеренан коьрта гІирс санна, мотт тІеэца;
- тергамах а, анализах а мотт бовзаран некъах санна пайдаэца;
- дашехь дешдакъойн барам билгалбаккха (къасто) (мукъазчеран цхьаьнакхетарш долчу дешнашкахь а цхьаьна); дош дешдакъошка декъа;
- *е, ё, ю, я* элпийн гҮуллакхтидаме а оьцуш, аьзнийн а, элпийн а хІоттаман цхьаьнабар

къасто;

- цхъанараман дешнаш лаха (каро);
- дашехь орам билгалбаккха (атта меттигаш);
- текстехь дукха маъІнийн дешнех пайдаэцна меттигаш гучуйаха а, церан маъІнех кхета а, дешаран дошамашкахула маъІна нисдан а; синонимех а, антонимех (кхетамийн цІераш а ца йохуш) пайдаэцна меттигаш гучуйаха;
- долахь а, йукъара а цІердешнаш боху кхетамаш къасто (определять);
- «мила?», «хІун?» бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- «хІун до?», «хІун дина?», «хІун дийр ду?» бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- «муха?», «хъенан?», «стенан?» бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- Іаларан Іалашоне, эмоцин иэшаре хъаьжжина, предложенин тайпа къасто;
- Іамийнчу нийсайаздаран бакъонех пайдаэца, царна йукъахь: адамийн цІерашкахь, дайн цІерашкахь, фамилешкахь, дийнатийн цІерашкахь, меттигийн цІерашкахь доккха элп; дештІаьхенийн цІердешнашца къаьстина йазйар;
- дешнаш а, предложенеш а, 45 дашал сов барам боцу тексташ а нийса схъайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- Іамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, дешнаш, предложенеш, 40 дашал сов барам боцу тексташ а олуш дІайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- опискаш, Іамийнчу бакъонашна долу гІалаташ схъалаха а, нисдан а;
- Іаматан дошамех пайдаэца;
- нийсааларан (орфозпин) норманаш, нийса интонаци (эшар) лар а йеш, барта диалоган а, монологан а аларш (билгалйинчу темина, тергамийн бух тІехь 2-4 предложени) хІитто;
- суьртан репродукцихула барта дийцар хІотто;
- йешначун (хезначун) буха тІехь барта а, йозанан кепахь а (1-2 предложени) цхъалхечу жамІийн кеп кхолла;
- хаттаршца царна йукъара маъІнийн уьйр а къастош, дешнех предложенеш хІитто;
- декъалдарийн билгалдинчу масалийн анализ дІаьхъарехь декъалваран жанран башхаллаш йийцаре йан, текстийн-декъалдарийн хІоттаман анализйан;
- текстан тема билгалйаккха а, текстана цуьнан тема гойту цІе тилла а;
- уьйр йоцчу предложенех, текстан дакъойх текст хІотто;
- хаттаршна тІе а тевжаш, 30-45 дешнийн барамехь дийцаран текстан ма-йарра схъаййцар дІайаздан;
- шен дешнашца Іамийнчу кхетамийн маъІнех кхето; Іамийнчу кхетамех пайдаэца.

3 КЛАСС

Дешархо Iемар ву:

- кьоман тIекеренан мотт санна нохчийн меттан маIнах кхето;
- лингвистикин експериментах мотт бовзаран некъах санна пайдаэца;
- билгалйинчу параметрашца дашехъ а, дашехъ доцуш а абзнийн характеристика йан, дустар кхочушдан, классификаци йан.
- дешан абзнийн-элпийн анализ йан (транскрипци ца йеш);
- цхъанаораман дешнаш а, цхъана дешан кепаш а къасто; цхъанаораман дешнаш а, синонимаш а къасто;
- билггал къасталучу морфемашца долчу дешнашкахъ чаккхе, орам, дешхъалхе, суффикс схъалаха (каро);
- синонимех а, антонимех а пайдаэцна меттигаш гучуйаха; тайп-тайпанчу къамелан дакъойн дешнашна синонимаша, антонимаш а йало;
- нийсачу а, тIедеанчу а маIнехъ далийна дешнаш (атта дешнаш) довза;
- текстехъ дешан маIна къасто;
- къамелехъ а, йозанехъ а *-р, -хо, -ча* суффиксашца долчу дешнех пайдаэца;
- хъастаран-жимдаран суффиксийн гIоьнца дешнаш кхолла(*цIа-цIелиг, кема-кемалг...*);
- цIердешнаш довза; цIердешнийн грамматикин билгалонаш къасто: класс, терахъ, дожар;
- билгалдешнаш довза; билгалдешнийн грамматикин билгалонаш къасто: класс, терахъ, дожар;
- лааме а, лаамаза а билгалдешнаш къасто;
- цхъаллин йа дукхаллин терахъан бен кеп йоцу цIердешнаш къасто (довза);
- хандешнаш довза; «*хIун дан?*» бохучу хаттарна жоп лунхандешнаш къасто; хандешнийн хан билгалйаккха;
- йаххыйн цIерметдешнаш (йуьхъанцарчу кепехъ) довза; йаххыйн цIерметдешнех, текстехъ ца оьшу йух-йуха аларш дIадахархъама, пайдаэца;
- дештIаьхъенаш а, дешхъалхенаш а къасто;
- аларан Iалашоне а, эмоцин изшаре а хъаьжжина, предложенин тайпа къасто;
- предложенин коьрта а, коьртаза (тайпанашка а ца йоькьуш) меженаш лаха;
- йаьржина а, йаьржаза а предложенеш йовза;
- дешнаш, предложенеш, 60 дашал сов барам боцу тексташ нийса схъайазйан;

- Тамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, 55 дашал сов барам боцу тексташ олуш дАйаздан;
- опискаш а, Тамийнчу бакъонашна долу гАалаташ а лаха, нисдан;
- тайп-тайпанчу тайпанийн текстех кхета, текстехь балийна (белла) хаам схъалаха;
- бешначу (хезначу) хааман буха тЕхь барта а, йозанехь а (1-2 предложени) цхъалхечу жамИийн кеп кхолла;
- нийсааларан (орфоэпин) норманаш, нийса интонаци (иэшар) лар а йеш, барта диалоган а, монологан а аларш (билгалйинчу темина, тергамийн буха тЕхь 3-5 предложенех) хИитто; къамелан этикетан норманех пайда а оьцуш, шайца кхайкхар, дехар, бехк цабиллар, баркалла алар, духатохар долу йаккхий йоцу барта а, йозанан а тексташ (2-4 предложени) кхолла;
- текстехь предложенийн уьйр къасто (**а** хуттурган гЮьнца);
- текстехь коьрта дешнаш къасто;
- текстан тема а, текстан коьрта ойлаа билгалйаккха;
- текстан дакъош (абзацаш) билгалдаха а, коьртачу дешнийн йа предложенийн гЮьнца церан маЪИийн чулацам гайта а;
- текстан план хЮтто, цунна тЮьхула текст кхолла а, текст нисйан а;
- йеллачу, массара цхъаьна йа ша хЮттийнчу планаца ма-дарра схъадийцар дАйаздан;
- шен дешнашца Тамийнчу кхетамийн маЪИнех кхето; Тамийнчу кхетамех пайдаэца;
- дошаман гЮьнца дешан маЪИна нисдан;
- мини-таллам дАбахъа, проектан гЮллакхдарехь дакъалаца.

4 КЛАСС

Дешархо Темар ву:

- Россин Федерацин махкахь меттан а, культурин а тайп-тайпаналлех кхета, мотт халкъан син-оьздангаллин коьртачу мехаллех цхъаь хилар тЕэца;
- тЕкеренан коьртачу гИрсах санна, меттан маЪИнахкхета; Нохчийн республикин пачхъалкхан а, къоман тЕкеренан а мотт санна, нохчийн меттан меттигах кхета;
- нийса барта а, йозанан а къамел адаман оьздангаллин йукъара гайтам санна тЕэца;
- деллачу дешнашна синонимаш йало; деллачу дешнашна антонимаш йало;
- къамелехь маЪИна нисдан оьшу дешнаш гучудаха, контекстехула дешан маЪИна къасто;
- атта схъакъасталучу морфемашца долчу дешнийн хЮттамехула таллам бан; дешан

- хЮоттаман схема хЮотто; дешан хЮоттам йеллачу схемица цхъаьнабало;
- карайерзийнчу грамматикин билгалонийн комплексца (Iамийнчун барамехъ), дош билгалчу къамелан декъан хилар къасто;
 - цIердешнийн грамматикин билгалонаш къасто: легар, класс, терахь, дожар;
 - билгалдешнийн грамматикин билгалонаш къасто: терахь, дожар, кеп (*лааме, лаамаза*);
 - билгалдешнаш дожарца лега;
 - терахьдешнаш довза а, царах пайдаэца а, масаллин а, роIаллин а терахьдешнаш къасто;
 - хандешан билгалза кеп къасто(схъалаха); хандешан хан къасто;
 - йуьхъан цIерметдешан йуьхъанцарчу кепан грамматикин билгалонаш къасто: йуьхь, терахь; йаххыйн цIерметдешнех, текстехь ца оьшу йух-йуха аларш дIадахархъама, пайдаэца;
 - дош, дешнийн цхъаьнакхетар, предложени къасто (йовза);
 - аларан Iалашоне а, эмоцин иэшаре а хъаьжжина а, предложенийн классификаци йан;
 - йаьржина а, йаьржаза а предложенеш йовза;
 - цхъанатайпанчу меженашца йолу предложенеш йовза; цхъанатайпанчу меженашца йолу предложенеш хIитто; цхъанатайпанчу меженашца йолчу предложенех къамелехь пайдаэца;
 - цхъалхе йаьржина предложенеш а, шина цхъалхечу предложенех лаьтта чолхепредложенеш а дIасакъасто; цхъалхечу предложенина синтаксисан таллам бан;
 - Iамийнчу нийсайаздаран бакъонех пайдаэца, царна йукъахь: долахь цIерашкахь доккха элп; йукъарчу цIерашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а (нохчийн меттан дешнашкахь) *я, яь, ю, юь, е (ë)* элпаш; тIеэцначу (йукъарчу) дешнашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а *я, ю, е (ë)* элпаш; долахь цIерашкахь *я, яь, ю, юь, е (ë)*, тIеэцначу (долахь цIерашкахь) *я, ю, е (ë)* элпаш; мукъаза элпаш (*кь, кI, кх, гI и т.д.*); *-эв, -авь, -ев* йаздаран бакъонаш; оьрсийн маттера а, оьрсийн маттехула а тIеэцначу дешнашкахь *ц, ь, ы, ф* элпаш йаздар; мукъа аьзнаш [*и*], [*уь*] деха хилар гойтуш, *й* элп йаздар; йеха а, йоца дифтонгаш *иэ, уо*; чаккхенгахь *-г, -к* элпаш долчу цIердешнашкахь *а* и *и* элпаш; дешан чаккхенгахь шала мукъаза элпаш; нохчийн меттан шалха мукъаза элпаш; дешан чаккхенгахь *н*; цIердешнашца а, йаххыйн цIерметдешнашца а дештIаьхъенийн къаьстина йаздар; *ца, ма* дакъалгийн хандешнашца къаьстина йаздар; *й, ь, ь* долчу дешнийн сехьадаккхар; шала

мукъазчу элпашца долчу дешнийн сехъадаккхар; шалхачу мукъазчу элпашца долчу дешнийн сехъадаккхар; дукхаллин терахъан цІердешнийн чаккхенаш; дешхъалхенийн цхъаьна а, къаьстина а (ца, ма, а) йазйар; а хуттурго а, хуттургаш йоцуш а цхъаьнатоьхначу цхъанатайпанара меженашца йолчу предложенешкахъ сацаран хъаьркаш; шина цхъалхечу предложенех лавтгачу чолхечу предложенехъ сацаран хъаьркаш;

- 80 дашал сов барам боцу тексташ нийса схъайазйан;
- Іамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, 75 дашал сов барам боцу тексташ олуш дІайазйан;
- опискаш, Іамийнчу бакъонашна орфографин а, пунктуацин а гІалаташ схъалаха а, нисдан а;
- тІекеренан хъолах кхета (муьлхачу Іалашонца, хъаьнца, мичахъ хуьлуш йу тІекере); тІекеренан хъолахъ нийса (адекватни) метган гІирсаш харжа;
- нийса интонаци, къамелан зІе хиларан норманаш, орфоэпин норманаш ларйеш, барта диалоган а, монологан а аларш (4-6 предложени) хІитто;
- барта а, йозанан кепахъ (йозанан тІекеренан билгалчу хъолана лерина (кехаташ, декъалваран открыткаш, дІакхайкхорш (объявленеш), и.д.кх.) а, йаккхий йоцу тексташ (3-5 предложенех) кхолла;
- текстан тема а, коьрта ойла а къасто; темина йа коьртачу ойланна тІе а тевжаш, текстана ша цІе тилла;
- предложенийн а, текстан дакъойн а къеп нисйан;
- йеллачу тексташна план хІотто;
- текст ма-йарра схъайийцар кхочушдан (барта а, йозанан кепахъ а);
- текст хоржуш (йукъ-йукъара) схъайийцар кхочушдан (барта);
- билгалйинчу теманашца сочиненеш йазйан (хъалххе кечам биначул тІаьхъа);
- довзийтаран, талламан йешар, хаам лахар кхочушдан; бешначу (хезначу) хааман буха тІехъ барта а, йозанан кепехъ ацхъалхечу жамІийн кепаш йало; текстехъ йолчу хааман интерпретаци йан а, жамІаш дан а;
- шен дешнашца Іамийнчу кхетамийн маьІна даста; Іамийнчу кхетамех пайдаэца;
- дошаман (кехатан а, электронан а носитель тІехъ) гІоьнца, тІаьхъа хъожучу чуваларан хъелашкахъ Интернет чохъ дешан маьІна нисдан.

НОХЧИЙН МЕТГАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

1КЛАСС

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѐраш	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Разделан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
1.1	Абатал хьалхара мур	8	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриге:		8	0	0	
2.1.	Деша а, яздан а 1амош болу абатал мур	52	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриге:		52	0	0	
3.1.	Деша а, йаздан а 1амош болу абатал т1аьхьара мур	6	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриге:		6	0	0	
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		66	0	0	

**Нохчийн меттан тематикин планировани
2 класс**

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс
		Декъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллара ллин белхаш	
	Дакъа 1. Маттах лаьцна йукъара хаамаш				
1.1	Мотт адамийн тIекеренан коьрта гIирс а, къоман культурин хилам а санна.	1	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
1.2	Россин а, дуьненан а меттан шортенан тайп-тайпаналлех йуьхьанцара кхетамаш. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ.	1	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
	Декъехула дерриг сахьташ	2	0	0	
	Дакъа 2. Фонетика, графика, орфоэпии				
2.1.	Аьзнийн маьIна къасторан гIуллакх; аьзнаш а, элпаш а; зевне, къора мукъаза аьзнаш довзар	2	0	0	www.desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www.urok95.ru.
2.2	Озан башхаллин характеристика: мукъа – мукъаза; зевне – къора мукъазнаш	2	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
2.3	Нохчийн меттан ша-тайпа мукъа фонемаш (аь – аь, оь – оь, уь – уьй) а, уьш элпашца билгалйар а (аь, оь, уь, яь, юь). Я, яь, ю, юь, е(ё) элпашца дешнаш.	1	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/

2.4	Э, е элпашца дешнаш. Деа а, доа а мукъанаш. Й элпаца долу дешнаш.	1	0	1	ps95.ru/dikdosham/
2.5	Нохчийн меттан ша-тайпа мукъаза фонемаш (<i>ɔI, κI, къ, кх, nI, mI, хI, хь, цI, чI, I</i>) а, уьш элпашца билгалйар а. <i>Щ, ь, ы, ф</i> элпашца долу дешнаш.	2	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
2.6	Шеконца [<i>овв</i>], [<i>ой</i>], [<i>эв</i>] хеза дешнаш нийсайаздар	1	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
2.7	Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъаза элпийн цхъаьнакхетарш дерш а цхъаьна).	2	0	0	ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
2.8	Дошамашца болх беш алфавитах болчу кхетамах пайдаэцар. Элпийн боцу графинин гирсаш: дешнашна йуккъехь кIайдарг, сехьадаккхаран хъарк, абзац (цIен моIа), сацаран хъаркаш (Iамийнчун барамехь).	3	0	1	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
Декъехула дерриг сахъташ		13	0	0	
Дакъа 3. Лексика					
3.1.	Дош декаран а, маIнин а цхъаалла санна. Дешан лексикин маIна (йукъара кхетам).	3	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
3.2	Текстехула дешан маIна билгалдаккхар йа дошаман гIоьнца маIна нисдар.	3	0	0.5	www. urok95/ru.
3.3	ЦхъанамаIнийн а, дукхамашIнийн а дешнаш (атта дешнаш, тергам).	3	0	0	www. desharkho.ru
3.4	Къамелехь синонимех а, антонимех а пайдаэцарна гIехь тергам.	3	1	0	ps95.ru/dikdosham/
Декъехула дерриг сахъташ		12	0	0	
Дакъа 4. Дешан хIоттам (морфемика)					

4.1.	Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна	1	0	1	www. desharkho.ru
4.2.	Цхъанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш	1	0	0	www. urok95/ru.
4.3	Дешнашкахь орам къастор (атгачу меттигашкахь).	1	0	0	www. desharkho.ru
Декъехула дерриг сахъташ		3	0	0	
Дакъа 5. Морфологи					
5.1	Цердош (довзийтар): йукъара маъІна, хаттарш («мила?», «хІун?»), къамелехь пайдаэцар.	2	0	1	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
5.2	Йукъара а, долахь а цердешнаш (фамилеш, цІераш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш).	3	1	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
5.3	Хандош (довзийтар): йукъара маъІна, хаттарш («хІун до?», «хІун дина?», «хІун дийр ду?»), къамелехь пайдаэцар.	3	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
5.4	Билгалдош.	5	0	0	www. desharkho.ru
5.5	ДештІаьхье. Уггар йаьржина дештІаьхьенаш: <i>тІе, тІера, чу, чурьа, кІел</i> , и.д.кх.	2	0	0	www. urok95/ru.
Дерриг:		10	0	0	
Дакъа 6.Синтаксис					
6.1	Предложени. Предложенехь дешнийн къепе; предложенехь дешнийн уьйр (карладаккхар).	2	0	0	www. desharkho.ru www. urok95/ru.
6.2	Аларан Іалашоне хъаьжжина, предложенийн тайпанаш: дийцаран, хаттаран, тІедожоран предложенеш.	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/

6.3	Синхаамийн иэшаре (эмоцин окраске) хьяажжина, предложенийн тайпанаш (интонацехула (иэшарехула): айдаран а, айдаран йоцу а предложенеш	2	1		www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
Дерриг:		6	0	0	
Дакъа 7. Орфографи а, пунктуаци а					
7.1	Морфологи лингвистикин дакъа санна Предложенин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь а доккха элп (цIераш, фамилеш, дийнатиин цIераш);	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
7.2	Предложенин чаккхенгахь сацаран хьяьркаш; дош цхьана могIарера вукху могIаре сехьадаккхар (дешан морфемин декьадалар тидаме а ца оьцуш);	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
7.3	Нийсайаздаран бакьонаш а, царох пайдаэцар а: долахь цIерашкахь доккха элп: цIераш, фамилеш, дайн цIераш, дийнатиин цIераш, меттигийн цIераш; йукьарчу цIерашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а (нохчийн меттан дешнашкахь)я, яь, ю, юь, е (ё) элпийн нийсайаздар, тIеэцначу (йукьарчу) дешнашкахь я, ю, е (ё) элпийн нийсайаздар.	6	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
7.4	ТIеэцначу дешнашкахь (долахь цIерашкахь) я, ю, е (ё) элпийн нийсайаздар.	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
7.5	Нохчийн меттан мукъазчу элпийн (кь, кI, кх, гI, и.д.кх.) нийсайаздар	4	0	0	www. urok95/ru.
7.6	Шеконца [оьв], [ой], [эв] хезачу дешнийн нийсайаздар (-эв,-аьв,-ев); ш, ь, ы, ф элпашца долчу дешнийн нийсайаздар;	4	0	0	www. desharkho.ru
7.7	Деха мукъаи, уь хезачохь й элп йаздар; дештIаьхьенаш цIердешнашца къаьстина йазйар.	4	1	0	www. desharkho.ru
Дерриг:		22	0	0	
Дакъа 8. Къамел кхиор					

8.1	Коммуникативни хьесап эвсараллица кхочушдархьама, барта тЕкеренан лалашонашца а, хьелашца а цхьаьнабогIу меттан гIирсаш харжар (деллачу хаттарна жоп далархьама, шена хетарг алархьама). Къамел дан хаар (дIадоло, къамелехь дакъалаца, къамел чекхдаккха, тидам тЕберзо, и.	1	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95.ru.
8.2	Къамелан диалоган кеп практикехь карайерзор. Дешаран а, Iер-дахаран а тЕкеренан хьелашкахь къамелан этикетан норманаш а, орфоэпин (нийсааларан) норманаш а ларйар.	4	1	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95.ru.
8.3	Суьртан репродукцихула барта дийцар хIоттор. Ша бинчу тергамашкахула а, хаттаршкахула а барта дийцар хIоттор	1	0	1	www. urok95.ru.
8.4	Текст. Текстан билгалонаш: текстера предложенийн маЪнийн цхьаалла; текстера предложенийн хьалх-тIаьхьалла; текстехь кхочушхилла йаьлла ойла гайтар.	1	1	0	www. desharkho.ru
8.5	Текстийн тайпанаш: суртхIоттор, дийцар, ойлайар, церан башхаллаш (йуьхьанцара довзийтар).	3	0	0	www. urok95.ru.
8.6	Текстийн тайпанаш: суртхIоттор, дийцар, ойлайар, церан башхаллаш (йуьхьанцара довзийтар). Декъалдар а, декъалдаран открытка (диллина кехат) а.	4	1	0.5	www. desharkho.ru
8.7	Текстах кхетар: текстехь болчу хааман буха тЕхь цхьалха жамIаш кепе далоран хаар кхиор. Нийсачу интонацица (иэшарца) текстан хозуьйтуш исбаьхьаллин йешар. Хаттаршна тIе а тевжаш, 25-35 дешан барамехь йолу дийцаран текст ма-йарра схьайийцар.	2	0	0	www. urok95.ru.
Дерриг:		20			
Резервни хан		10			
Программаин сахьтийн йукъара терахь		102	7	6	

Нохчийн меттан тематикин планировани

3 класс

№ п/п	Дакъа	сахьт	Талла ман болх	Кхоллараллийн болх	дарчаллин кепаш	контрольни кепаш	Хаамийн-ресурсни кхачойар
1.	1амийнаргт карладаккхар	6	0	0	«Добзалехь а, йукъараллехь а нохчийн маттах пайдаэцар» темина къамел. Мотт къоман культурин хилам а, адамийн уьйран (тIекере лелоран) коьрта гIирс хиларх йукъахь жамIан кеп йалор. Шимма цхьаьна бен болх: нохчийн меттан хазаллех а, хьал долуш хиларх а хетарг кепе далор. Меттан кхиаран некъех лаьцна диалог. Нохчийн мотт кхиорах а, Iалашбарах а лаьцна хаамаш бийцаре бар. Йукъахь жамIан кеп йалор: тергам а, анализ, а – мотт Iаморан некъаш.	Барта къамел,йозанан контроль	ps95.ru/dikdosham/desharkho.ru
2.	Фонетика, графика, орфоэпи (курсан массо декъехь Iамадо)	13	1	1	Азнийн классификаци дIаьахь ладаме билгало къастор. Шимма цхьаьна бен болх: тIаьхьабогIучу йукъахь бечу талламца аьзнийн билгалбинчу гуламна классификации йар. Тобанашкахь болх: дешнийн билгалбинчу гуламехь элпийн а, аьзнийн а барам базар. Ша бен болх: билгалдина дешнаш алфавитан къепехь дIаьаздар. Дифференциаци йарехула тIедиллар: алфавитан къепехь цIераш дIанисйеш кхочушдинчу тIедилларехь гIалаташ карор. Дешнийн нийса алар а, йазйар къасторхьама	Талламан диктант Кхоллараллин болх Барта къамел,йозанан контроль	ps95.ru/dikdosham/desharkho.ru

					<p>нийсайаздаран дошамца болх бар. Дошамашца, справочникашца алфавитах долчу хаарех боьзна болх барехула курсан массо дакъо Iаморехь практикин болх. Мукъачу аьзнийн дохаллина тIехь тергам. Ловзаран кепехь шардар: тайп-тайпанчу предложенешкахь нийса дIадеша дош</p>		
3.	Дешан хIоттам (морфемика)	15	0	0	<p>Дешаран диалог: «Муха къастало дешнийн гергарло?» «Орам», «цхьнаораман дешнаш» бохучу кхетамашца болх: Iамат тIехь йалийнчу бакъонийн анализ. Ша бен болх: дешнийн билгалбинчу гуламехь билгалбаьккхинчу орамца дешнаш каро. Шимма цхьаьна бен болх: гергара дешнаш харжар (лахар). (Текстехь) Гергара дешнаш лахаран Iалашонца текстан анализ. Тобанашкахь болх: билгалбинчу моIарехь совнаха дош карорна (гучудаккхарна) лерина тIедиллар кхочушдар (масала, гергарчу дешнийн тобанехь синоним). Дешан кеп хийцайаларна тIехь тергам. Шен чулацамехь цхьана дешан кепаш йолчу текстаца болх бар: дешан кепаш лахар, дешан кепаш йустар, дешан (дешан хийцало дакъа) кепашкахь къаьсташ долу дакъа гучудаккхар «Чаккхе» бохучу кхетамца болх: Iамат тIехь йалийнчу бакъонан анализ. Практикин болх: Iамат тIехь йалийнчу кепача дош хийцар, цхьана дешан кепашкахь орам схьакарор а, билгалбаккхар а. Шардар: деллачу дешнашкахь орам билгалбаккхар а. Ша бен болх: цхьа орам болу дешнаш тобанашка дерзор.</p>	Барта къамел, йозанан контроль	ps95.ru/dikdosham/desharkho.ru

					<p>Цхъанаораман дешнех а, дешнийн кепех а хъехархочун дийцар.</p> <p>Суффиксийн а, дешхьалхенийн а меттигах а, маъӀнех а кхетор.</p> <p>Тобанашкахъ болх: билгалйинчу кепаци моӀа чекхбаккхар (- хо, -р, - ча суффиксийн гӀоьнца керла дешнаш кхоллар).</p> <p>Цхъаьна бен болх: хъастаран-жимдаран суффиксашца долу дешнаш довзар.</p>		
4.	Морфологи	39	3	2	<p>Дешаран диалог «Муьлха къамелан дакъош девза вайна?»</p> <p>Практикин болх: «Къамелан дакъош» таблица хӀоттор (цӀераш, маъӀна, хаттарш, масалш).</p> <p>Суьрташца болх: диктант «Молчанка» (цхьаллин а, дукхаллин а терахьехъ цӀердешнаш дӀайаздар).</p> <p>ЦӀердешнийш классашца хийцадаларна тӀехъ тергам, дина жамӀаш Ӏамат тӀехъ балийнчу хаамца дустар.</p> <p>Шимма цхъаьна бен болх: билгалдинчу цӀердешнийн классан гайтам билгалбаккхар.</p> <p>Тобанашкахъ болх: къастийнчу билгалонца (масала, класс йа терахь) цӀердешнаш тобанашкахъ цхъаьнатохар.</p> <p>Дожарш довзийтар: цӀераш, хаттарш.</p> <p>Практикин болх: предложенешкахъ цӀердешнийн дожар билгалдаккхар.</p> <p>Ша бен болх: тайп-тайпанчу дожаршкахъ долчу цӀердешнашца предложенеш хӀиттор.</p>	<p>Барта къамел, йозанан контроль</p> <p>Талламан диктант</p> <p>Кхоллараллин болх</p>	<p>ps95.ru/dikdosham/desharkho.ru</p>
					<p>Лаамаза а, лааме а билгалдешнашна тӀехъ тергам, бинчу тергаман жамӀаш кепе далор, шен жамӀаш Ӏамат тӀехъ болчу хаамца дустар.</p> <p>Шимма цхъаьна бен болх: къастийнчу билгалонца (масала, лааме йа лаамаза) билгалдешнаш тобанашкахъ цхъаьнатохар.</p> <p>Тобанашкахъ болх: билгалдешнаш дожаршца</p>		

					<p>легор.</p> <p>Дешаран диалог: «Дерриг билгалдешнаш хийцалой-те классашца а, терахъашца а?».</p> <p>Шардар: делла билгалдешнаш классашца а, терахъашца а хийцар.</p>		
					<p>Текстехь цѐрметдешнийн гѐуллакхна тѐхь тергам.</p> <p>Практикин болх: текстехь йух-йуха далийна цѐрдешнаш догѐучу йаххыйн цѐрметдешнашца хийцарехула, текст нисйар.</p> <p>Тобанашкахь болх: текстехь цѐрметдешнех пайдаэцар догѐуш хилар къастор, цѐрметдешнех пайдаэцардика нисцадаларехула долу къамелан гѐалаташ гучудахар.</p>		
					<p>Практикин болх: шеца хандешнаш хиларна текста анализ йар.</p> <p>Ловзаран кепехь шардар: «Совнаха дош караде (хандешан билгалзачу кепара дешнаш)».</p> <p>Шимма цхъаьна бен болх: хандешнаш хенашца тобанашка дерзор.</p> <p>Кхоллараллин болх: хандешан хан а хуьйцуш, текст хийцар.</p>		
					<p>Дештѐаьхъенашца а, дешхъалхенашца а йолчу предложенешна тѐхь тергам. Дештѐаьхъенийн а, дешхъалхенийн къаьсташ йолчу башхаллех жамѐ дар, ѐамат тѐхь балийнчу хаамца иза дустар.</p> <p>Дешаран диалог: «Муьлхачу къамелан дакъошца доттагѐалла леладо дештѐаьхъено?»</p> <p>Цхъаьна бен болх: предложенешкахь (атта меттигашкахь) дештѐаьхъенаш а, дешхъалхенаш а йовзар.</p>		
					<p>Предложенешкахь ца, ма дакъалгашна тѐхь тергам, тергаман жамѐаш кепе далор.</p>		
5.	Синтаксис	13	1	1	<p>Комментари йарехула тѐдиллар кхочушдар:</p>	Барта	ps95.ru/dikdosham/

				<p>предложенешкара, цхьанна тIера вукхунна маъIнийн хаттар хIотто тарло, шишша дош схъайазде.</p> <p>Предложенехь дешнийн уьйрах хьехархочун дийцар.</p> <p>«Дешнийн цхъаьнакхетар» боху кхетам йукъабалор.</p> <p>Ша бен болх: маъIнийн хаттарийн гIоьнца предложенешкарчу дешнашна йукъара уьйр къастор.</p> <p>Аларан Iалашонехула а, эмоцин иэшарехула а предложенийн кепех долу хаарш карладахарна тIехъажийна йолу дешаран диалог.</p> <p>Дифференциаци йарехула тIедиллар: предложенешна классификаци йархъама билгало къастор.</p> <p>Шардар: текстехь йеллачу характеристикашца йогIу предложенеш карор.</p> <p>Тобанашкахь болх: предложенеш а, церан характеристикаш (аларан Iалашо, эмоцин иэшар) а цхъаьнайалор.</p> <p>Ша бен болх: текстера дийцаран, хаттаран, тIедожоран предложенеш схъайазйар.</p> <p>Шимма цхъаьна бен болх: предложенийн классификаци кхочушйар.</p> <p>Йукъахь предложенин коьрта меженаш билгалйахаран алгоритм хIоттор.Подлежащеш а, сказуемеш а карорехула шардарш.Хуттург а йолчу а, хуттург йоцчу а цхъаьнатайпанарчу меженашца йолчу предложенешна тIехь тергам.</p> <p>Текстехь цхъанатайпанчу меженашца йолу предложенеш карорна, комментари йарехула тIедиллар кхочушдар.</p> <p>Шимма цхъаьна бен болх: предложенин цхъанатайпанчу меженийн могIа чекхбаккхар.</p>	<p>къамел,йозанан контроль, Кхоллараллин болх Талламан болх</p>	<p>desharkho.ru</p>
--	--	--	--	--	---	---------------------

					Кхоллараллин тЕдиллар: цхъанатайпанчу меженашца йолу предложенеш хИттор. Предложенешна тЕхь тергам: «йаържина», «йаржаза предложенеш» кхетамаш йукъабалор.		
6.	Орфографи а, пунктуаци а	14	2	1	<p>Дешаран диалог: «Нийсайаздаран хьесап кхочушдарехь шен дарийн план муха хЮтто йеза?», диалоган жамЕхь Iамийна бакъонаш талларехь дарийн хьал-тIаьхьалла карлайаккхар.</p> <p>ХЮкху классехь Iамочу нийсайаздаран бакъонех пайдаэцаран алгоритмийн моделаш хИттор, хИттийнчу алгоритмех пайдаэцар.</p> <p>Тобанашкахь болх: дешнаш Iамийнчу бакъонашца (масала, чаккхенгахь -г, -к долу цIердешнаш) тобанашкахь цхъаьнатохар.</p> <p>Шимма цхъаьна бен болх: нийсайаздаран гIалатан (масала, нохчийн меттан шала шалха элпаш йаздар (ккх, ккь, цкь.)) тайпане хъаьжжина, дешнаш тобанашкахь цхъаьнатохар.</p> <p>Текстана, билгалйинчу бакъонца догIу дешнаш чулацамехь хиларна, комментарии а йеш, анализ йар.</p> <p>Билгалйолчу бакъонна долу дешнаш йукъа а далаш, предложенийн моделаш хИттор.</p> <p>Таллам кхиорна шардар: нийсайаздаран гIалаташ карор.</p> <p>Нийсайаздаран хьесап кхочушдаран шен жамIан мах хадор, тексташ схъайазйарехь а, олуш дIайазйарехь а гIалаташ иэшорхьама, хьехархочун гЮьнца шен дараш нисдар (корректировка).</p> <p>Проектан тЕдиллар: халачу дешнийн (йаздар ма-аьлла дагахь ца лаьттачеран а, дIайазйарехь даим а шеконаш кхоллалучеран а,) шен дошам</p>	Барта кьамел,йозанан контроль Кхоллараллин болх Талламан болх	ps95.ru/dikdosham/desharkho.ru

				<p>хИотгор. Нийсайзйаран коьчал тIечIагIйан шардарш харжарехь, шен таронийн мах хадор харжа хьал кхоллар.</p> <p>Кхин тIе хааман хьостанех пайдаэцар оьшу проблемни хьал: нийсайздаран дошамца дешнийн йаздар нисдар (цу йукьахь электронни носитель тIехь йерш).</p> <p>Проектан тIедиллар: билгалйинчу бакьонашна максимале барамехь дешнаш йукьа а далош, шен тексташ кхоллар.</p> <p>Проектан тIедиллар: билгалйинчу бакьонна шен дешнийн диктанташ хИитгор.</p>		
			7	5		

НОХЧИЙН МЕТТАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

4 класс

4 КЛАСС

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цѐраш	Сахътийн барам			Тѐрахъ	Электронни дешаран ресурс.
		Разделан сахъгаш	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
1.1	Гамийнарг карладаккхар	25	2	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		25	2	0		
2.1.	Цѐрдош	17	2	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		17	0	0		
3.1.	Билгалдош	10	1	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		10	1	0		
4.1.	Хандош	9	1	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		9	1	0		

5.1	Терахьдош	3	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		3	0	0		
6.1	Церметдош	5	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		5	0	0		
7.1	Чолхе предложенеш	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		2	0	0		
8.1	Тедерзар	2	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Разделан жам1:		2	0	0		
9.	1амийнарг карладаккхар, т1еч1аг1дар.	21	1	0		
Разделан жам1:		21	1	0		
Программин сахьтийн барам		102	7	0		

НОХЧИЙН МЕТГАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

1 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талла ман белхаш	Кхоллараллин белхаш		
Абатал хьалхара мур-8 сахьт						
1	Йоза йаздаран кеп а, цуьнан аг I онаш т I ера сизаш довзийтар.	1	0	0		https://urok95.ru/
2	Мог I анаш а, мог I анийн йаккъаш а.	1	0	0		https://desharkho.ru/
3	Нийса сизаш хьекхар.	1	0	0		https://urok95.ru/
4	Деха а, доца а сизаш хьекхар.	1	0	0		https://desharkho.ru/
5	Доца сизнаш йукъахь т I адам	1	0	0		https://urok95.ru/
6	Лахахь хьабвзина сизаш	1	0	0		https://urok95.ru/
7	Лакхахь хьабвзина сизаш	1	0	0		https://desharkho.ru/
8	Элпийн меженаш йазъяр	1	0	0		https://urok95.ru/
Деша а, яздан а I амош болу абатал мур - 52сахьт						
9	Мог I анан а, доккха а элп «Аа».	1	0	0		https://desharkho.ru/

10	Моголанан а, доккха а элп «Уу».	1	0	0		https://urok95.ru/
11	Моголанан а, доккха а элп «Оо».	1	0	0		https://urok95.ru/
12	Моголанан а, доккха а элп «Ии».	1	0	0		https://urok95.ru/
13	Моголанан а, доккха а элп «Лл».	1	0	0		https://desharkho.ru/
14	Моголанан а, доккха а элп «Мм».	1	0	0		https://urok95.ru/
15	Моголанан а, доккха а элп «Сс».	1	0	0		https://urok95.ru/
16	Моголанан а, доккха а элп «Рр».	1	0	0		https://desharkho.ru/
17	Моголанан а, доккха а элп «Хх».	1	0	0		https://desharkho.ru/
18	Моголанан а, доккха а элп «Бб».	1	0	0		https://urok95.ru/
19	Моголанан а, доккха а элп «Дд».	1	0	0		https://desharkho.ru/
20	Моголанан а, доккха а элп «Ее».	1	0	0		https://urok95.ru/
21	Моголанан а, доккха а элп «Нн».	1	0	0		https://urok95.ru/
22	Моголанан а, доккха а элп «Тт».	1	0	0		https://desharkho.ru/
23	Моголанан а, доккха а элп «Вв».	1	0	0		https://urok95.ru/

24	Могланан а, доккха а элп «Зз».	1	0	0		https://desharkho.ru/
25	Могланан а, доккха а элп «Йй».	1	0	0		https://urok95.ru/
26	Могланан а, доккха а элп «Кк».	1	0	0		https://urok95.ru/
27	Могланан а, доккха а элп «Пп».	1	0	0		https://desharkho.ru/
28	Могланан а, доккха а элп «Ээ».	1	0	0		https://urok95.ru/
29	Могланан а, доккха а элп «Шш»	1	0	0		https://desharkho.ru/
30	Могланан а, доккха а элп «Цц».	1	0	0		https://desharkho.ru/
31	Могланан а, доккха а элп «I».	1	0	0		https://urok95.ru/
32	Кледа хьаьрк «Ь» йаздар.	1	0	0		https://desharkho.ru/
33	Къасторан хьаьрк «Ъ» йаздар	1	0	0		https://urok95.ru/
34	Могланан а, доккха а элп «Хь хь».	1	0	0		https://urok95.ru/
35	Могланан а, доккха а элп «Кхкх».	1	0	0		https://urok95.ru/
36	Могланан а, доккха а элп «Къ къ».	1	0	0		https://urok95.ru/
37	Могланан а, доккха а элп «Гг»	1	0	0		https://desharkho.ru/

38	Моголанан а, доккха а элп «Г1г1».	1	0	0		https://urok95.ru/
39	Моголанан а, доккха а элп Аь аь».	1	0	0		https://desharkho.ru/
40	Моголанан а, доккха а элп «Обоб».	1	0	0		https://urok95.ru/
41	Моголанан а, доккха а элп «УБуь».	1	0	0		https://urok95.ru/
42	Моголанан а, доккха а элп «Чч».	1	0	0		https://desharkho.ru/
43	Моголанан а, доккха а элп «Ч1ч1».	1	0	0		https://urok95.ru/
44	Моголанан а, доккха а элп «Т1т1».	1	0	0		https://desharkho.ru/
45	Моголанан а, доккха а элп «Жж».	1	0	0		https://desharkho.ru/
46	Моголанан а, доккха а элп «Х1х1».	1	0	0		https://desharkho.ru/
47	Моголанан а, доккха а элп «К1к1».	1	0	0		https://desharkho.ru/
48	Моголанан а, доккха а элп «Юю».	1	0	0		https://urok95.ru/
49	Моголанан а, доккха а элп «ЮБюь».	1	0	0		https://desharkho.ru/

50	Могланан а, доккха а элп «Яя».	1	0	0		https://urok95.ru/
51	Могланан а, доккха а элп «ЯБья».	1	0	0		https://urok95.ru/
52	Могланан а, доккха а элп «Ц1ц1».	1	0	0		https://urok95.ru/
53	Могланан а, доккха а элп «П1п1».	1	0	0		https://desharkho.ru/
54	Могланан а, доккха а элп «Фф».	1	0	0		https://desharkho.ru/
55	Могланан а, доккха а элп «Ёё».	1	0	0		https://urok95.ru/
56	Могланан а, доккха а элп «Щщ».	1	0	0		https://urok95.ru/
57	Элп «Ы».	1	0	0		https://urok95.ru/
58	Нохчийн алфавит.	1	0	0		https://desharkho.ru/
59	Дешнаш, предлож-ш йазйар	1	0	0		https://desharkho.ru/
60	Дешнаш, предлож-ш йазйар.	1	0	0		https://urok95.ru/
Деша а, йаздан а 1амош болу абатал т1аьхъара мур-6 сахът						
61	Дош дехьадаккхар	1	0	0		https://desharkho.ru/
62	Дош дехьадаккхар	1	0	0		https://urok95.ru/

62	Дош дехьадаккхар	1	0	0		https://urok95.ru/
64	Текст. Предложени	1	0	0		Талламан болх.
65	Текст. Предложени	1	0	0		https://urok95.ru/
66	Т1еч1аг1дар	1	0	0		https://urok95.ru/
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		99	0	0		

Хьехаран-методикин латтор

Дешархочунна:

1. Нохчийн мотт. Белхан тетрадь. Соьлжа-Г1ала АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2022 ш.
2. Учебник Э.Х.Солтаханов., И.Э.Солтаханов., С.Э.Эдилов., «Нохчийн мотт» 1класс. Соьлжа-Г1ала АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2022 ш.
3. Мациев А.Г. Нохчийн-оьрсийн словарь. (Чеченско-русский словарь). – Грозный: ФГУП «ИПК «Грозненский рабочий», 2010. – 656 с.

Хьехархочунна:

1. Эдилов С.Э. Ловзуш, Iема. Юьхьанцарчу классийн хьехархошна методически пособи. (Игряя, учимся. Методическое пособие для учителей начальных классов).

Хаамийн-ресурсийн латтор

1. Нохчийн меттан лексикин-семантикин тезаурус (Лексико-семантический тезаурус чеченского языка) // URL: <http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus>
2. Образовательный портал «Чеченская электронная школа» // URL: <https://desharkho.ru>
3. Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь. Дикдошам // URL: <https://ps95.ru/dikdosham/ru>

НОХЧИЙН МЕТГАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

2 класс

№ раг1	Урокан чулацам	Сахьтийн барам			Гаморан тєрахь		
		дєрригє	Талламан бєлхаш	Кхолла-раллин бєлхаш	Планаца	Билгал	
1-3	Гамийнарг карладаккхар.	3	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
4-6	Къамел.	3	0	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
7-8	Аьзнаш а, элпаш а.	2	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
9	Шодолоран талламан болх «Гьуйре»	1	1	0			Диктант
10	Мукъа аьзнаш а, элпаш а.	1	0	0			https://urok95.ru
11-12	Мукъа аьзнаш а, церан элпийн билгалонаш а.	2	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
13-14	Элпаш э, е юкъадоглу дешнаш.	2	0	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
15	Элпаш я,яь,ю.юь юкъадоглу дешнаш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
16	Тѣра схъаяздар «Дика дешархо»	1	1	0			

17	Мукъаза аьзнаш а,уьш элпашца билгалдар.	1	0	0			https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
18-19	Мукъаза аз а, элп а й	2	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
20-21	Нохчийн абат	2	0	0			https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
22	Талламан болх «Машар»	1	1	0			Диктант
23	Галаташ тIехь болх.	1	0	0			
24-25	Дош а, дешдакъа а	2	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
26-28	Дешнаш сехьадахар	3	0	0			https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham

29	Предложени	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
30	Сочинени «Гуьйре»	1	1	0			
31-33	Текст	3	0	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
34-35	Шалха элпашца билгалдеш долу мукъа азнаш а, уьш йозанехъ билгалдахар	2	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
36-37	Шалха элпашца билгалдеш долу мукъаза азнаш а, уьш йозанехъ билгалдахар.	2	0	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
38-39	Мукъаза шиъ шалха элп хьалха-тIаьхъа нисделча нийсаяздар	2	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
40	Барга «Iа» цIе йолу дийцар хIоттадар.агIо 69	1	0	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
41-42	Дехий, доций мукъа аьзнаш.	2	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

43-44	Ев,ОВ,АВВ юкбадог1у дешнаш..	2	0	0			https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
45	Талламан болх «Зоопаркехь»	1	1	0			Диктант
46	Галаташ т1ехь болх	1	0	0			
47-48	Зевне а, кьора а мукъаза азнаш а.	2	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
49-50	Элпаш Ъ,Ё,Ф,Щ юкбадог1у дешнаш	2	0	0			https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
51-52	Мукъаза аз а, элп а ъ.	2	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
53	Дош а, предложени а.	1	0	0			https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
54	Изложени «Ши йо1»	1	1	0			

55-57	ХIуманаш билгалъен дешнаш.	3	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
58-59	Доккха элп	2	0	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
60-61	ДештIаьхьенаш	2	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
62	Сочинени «Iа тIедеана»	1	1	0			
63-65	ХIуманийн дар билгалден дешнаш	3	0	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
66-68	ХIуманийн билгало гойту дешнаш.	3	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
69-71	Гергара дешнаш.	3	0	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
72	ТIера схъаяздар «Тхан доьзал»	1	1	0			

73-74	Гамийнарг тлечлаглар. Гергара дешнаш	2	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
75-76	Предложени	2	0	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
77	Талламан болх «Экскурси»	1	1	0			
78	Галаташ тлехь болх	1	0	0			
79-80	Нохчийн абат	2	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
81-82	Дешнаш сехьадахар	2	0	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
83	Дехий, доций мукъа аьзнаш	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
84	Изложени «Сутара жлаьла» аг1о 92, шар 219	1	1	0			
85-86	Мукъаза шиь шалха элп хьалха-т1аьхьа нисделча нийсаяздар	2	0	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
87	Х1ума билгалъеш долу дешнаш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
88	Талламан болх «Школан беш»	1	1	0			

89-90	Дештлаъхъенаш	1	0	0			https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
91	Суърта тлехъ барта дийцар х1оттор аг1о 132	1	0	0			https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
92-93	Х1уманийн дар билгалден дешнаш	2	0	0			https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
94-95	Текст	2	0	0			https://desharkho.ru/https://urok95.ru
96	Парг1ат диктант (аг1о № 136)	1	0	0			
97	Тлерасхъаязъяр(аг1о № 137)	1	0	0			
98	Талламан болх «Аькка хъуьнхахь»	1	1	1			Диктант

99	Галаташ тлехь болх	1	0	0			
100	Талламан болх «Аькка хьуьнхахь»	1	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
101-102	Шарахь ламийнарг тлечлаглар	2	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
Программаин сахьтийн йукъаратерахь		102	13				

Хьехаран-методикин латтор

Дешархочунна:

1. Нохчийн мотт. Белхан тетрадь. Соьлжа-Г1ала АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2022 ш.
2. Учебник Э.Х.Солтаханов., И.Э.Солтаханов., С.Э.Эдилов., «Нохчийн мотт» 4класс. Соьлжа-Г1ала АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2022 ш.
3. Мациев А.Г. Нохчийн-оьрсийн словарь. (Чеченско-русский словарь). – Грозный: ФГУП «ИПК «Грозненский рабочий», 2010. – 656 с.

Хьехархочунна:

1. Эдилов С.Э. Ловзуш, Iема. Юьхьанцарчу классийн хьехархошна методически пособи. (Играя, учимся. Методическое пособие для учителей начальных классов). – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2007. – 430 с.
5. Эдилов С. Э. Изложени язйан Iамор. АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018. – 240 аг1о.
6. Эдилов С. Э. Сочинени язйан Iамор. АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018. – 160 аг1о.

Хаамийн-ресурсийн латтор

1. Нохчийн меттан лексикин-семантикин тезаурус (Лексико-семантический тезаурус чеченского языка)//URL: <http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus>
2. Образовательный портал «Чеченская электронная школа» //URL: <https://desharkho.ru>
3. Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь. Дикдошам //URL: <https://ps95.ru/dikdosham/ru>

НОХЧИЙН МЕТТАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

3 класс

№ п/п	Урокан чулацам	Сахьт	Талламан болх	Кхоллараллин болх	Таморан терахь		Электронни дешаран ресурс.
					Планаца	Билггал	
1	Къамел .	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
2	Предложени.	1	0	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
3	Текст.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
4	Доларчу цIерашкахь доккхаэлпяздар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
5	Талламан диктант «Гуьйре».	1	1	0			
6	ГIалаташна тIехь болх бар. Цхьанаораман дешнаш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
7	Аьзнаш а, элпаш а.	1	0	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
8	Аз а,элп а вовшех муха къабста?	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

9	Дош. Дешдакъа.	1	0	0			https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
10	Дошсехьадаккхар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
11	Деха а, доца а мукъааьзнаш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
12	Шалхачуэлпашцабилгалдеш долу аьзнаш.	1	0	0			https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
13	Шалхачуэлпашцабилгалдеш долу аьзнаш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
14	Къасторанхьаьркаш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
15	Къасторанхьаьркаш.	1	0	0			https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
16	Доцашеконанмукъааьзнаш	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
17	Доца шеконан мукъа аьзнаш	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
18	Дешан чаккхенга –Н яздар	1	0	0			https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham

19	Дешан чаккхенга –Н яздар	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
20	Дийцаран а, хаттаран а предложенеш	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
21	Предложени.	1	0	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
22	Талламан болх«Синтарш».	1	1	0			
23	Галаташнана тIехь болх бар.Айдаран предложенеш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
24	Айдаран предложенеш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
25	Подлежащи.	1	0	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
26	Сказуеми.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
27	Подлежащи, сказуеми.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

28	Предложени а, цхъанакхетарш а.	1	0	0			https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
29	Предложения, дешнийнцхъанакхетарш а.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
30	Изложени.	1	0	1			
31	Галаташна тӀехъ болх бар. Текст.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
32	Текст.	1	0	0			https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
33-34	Орам.	2	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
35	Сочинени (агӀо 74, шардар 146)	1	0	1			
36	Галаташ тӀехъ болх бар.Орамехъшалхамукъаэлпашяздар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
37	Орамехъшалхамукъаэлпашяздар.	1	0	0			https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
38-39	Чаккхе.	2	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
40-41	Дешанчаккхенга шала мукъазаэлпашяздар.	2	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham

42-43	Дешхьалхе.	2	0	0			https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
44	Дешхьалхе а, дештлаьхье а.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
45	Дешхьалхе а, дештлаьхье а.	1	0	0			
46	Талламанболх«ВайнДаймохк».	1	1	0			
47-48	Глалаташна тлехь болх бар. Суффикс.	2	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
49-51	Къамелан дакъош.	3	0	0			https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
52-53	Цлердош.	2	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
54	Тлера схьаязъар.	1	1	0			
55	Глалаташ тлехь болх бар. Цлердош.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
56	Доккхачуэлпацаязден цлердешнаш.	2	0	0			https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham

57							
58 59	ЦІердешнийн терахъашцахийцадалар.	2	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
60 61 62	ЦІердешнийн классаш.	3	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
63	ЦІердешнийн дожаршцахийцадалар. (легар).	1	0	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
64	ЦІердешнийн дожаршцахийцадалар. (легар).	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
65 66	ЦІердешнийн дожаршцахийцадалар. (легар).	2	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
67 68	Билгалдош.	2	0	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

69	Сочинени (аг1о 140)	1	0	1			
70	Глалаташ т1ехъ болх бар. Дуъхъал маъ1на долу билгалдешнаш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
71 72	Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш.	2	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
73	Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш	1	0	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
74	Талламанболх«Салазаш хехкар»	1	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
75 76 77	Глалаташ т1ехъ болх бар. Хандош.	3	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
78	Хандешнийнхенашцахийцадалар.	1	0	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
79 80	Хандешнийнхенашцахийцадалар.	2	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
81	Хандешанбилгалзакеп.	2	0	0			

82							
83	Тіера схьайазйар. (аг1о 179)		1	0			
84	Галаташ тіехь болх бар. Хандешнийн хенашца хийцадалар. Тіеч1агдар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
85	Хандешнашца ЦА, МА нийсаяздар.	1	0	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
86	Хандешнашца ЦА, МА нийсаяздар.	1	0				https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
87	Текст.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
88	Дешан х1оттам.	1	0	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
89	Текст. Дешан х1оттам.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
90	Текст. Дешан х1оттам. Тіеч1аг1дар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

91-93	Къамеландакъош.	3	0	0			https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
94	Аьзнаш, элпаш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
95	Сочинени «Аьхке».	1	0	1			
96	Галаташ т1ехь болх бар. Къамеландакъош. Аьзнаш, элпаш. Т1еч1агдар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
97	Деха, доца мукъа аьзнаш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
98	Талламан болх.	1	1	0			https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
99	Галаташ т1ехь болх бар. Шалхачу элпашца билгалдеш долу аьзнаш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
100	Къасторан хъаьркаш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
101	Доца шеконан мукъа аьзнаш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru

							ps95.ru/dikdosham
102	ШарахьIамийнарг тIечIагIдар	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
	Дерриге	102	7	5			

Гаморан-методикин а, хаамийн-хьостанийн а кхачойар Гаморан-методикин пособеш

Нохчийн мотт. 3 класс. Х1оттийнарш: Солтаханов Э.Х., Солтаханов И.Э., Эдилов С.Э.

Гилманан а, методикин а литература

Нохчийн Республикин йукъарадешаран учрежденешна ламат / Х1оттийнарш: Солтаханов Э.Х., Солтаханов И.Э., Эдилов С.Э.

Хаамийн-хьостанийн а кхачойар

ps95.ru/dikdosham/

desharkho.ru

НОХЧИЙН МЕТГАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

4 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			1аморан терахь		Электронни дешаран ресурс.
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхолларалли н белхаш	Планаца	Билггал	
1амийнарг карладаккхар-28с.							
1	Дош. Предложени. Текст	1	0	0			https://desharkho.ru/
2	Дош. Предложени. Текст	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
3	Предложенин меженаш	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
4	Талламан болх	1	1	0			Диктант
5	Г1алаташ т1ехь болх Текстийн тайпанаш	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
6	Предложенин меженаш	1	0	0			https://desharkho.r/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/

7	Аьзнаш а, элпаш а	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
8	Аьзнаш а, элпаш а Дешдакъа	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
9	Аьзнаш а, элпаш а Дешдакъа	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
10	Дешан х1оттам.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
11	Дешан х1оттам.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
12	Чолхе дешнаш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
13	Дешхьалхенийн нийсайаздар. Дешхьалхе, дешт1аьхье.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
14	Дешхьалхенийн нийсайаздар. Дешхьалхе, дешт1аьхье.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
15	Къасторан ь,ъ хьаьркаш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

16	Къамелан дакъош.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
17	Къамелан дакъош.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
18	Къамелан дакъош.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
19	Къамелан дакъош.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
20	Талламан болх	1	1	0			Диктант
21	Глалаташ тlехъ болх. . Предложенин цхъанатайпа нара меженаш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
22	Предложенин цхъанатайпанара меженаш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
23	Предложенин цхъанатайпанара меженаш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
24	Предложенин цхъанатайпанара меженаш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

25	Текст.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
26	Текстан коьрта ойла.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
27	Текстан ц1е тиллар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
28	Текстан план .	1	0	0			
Ц1ердош-19с							
29	Ц1ердош.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
30	Ц1ердешнийн дожарш.Ц1ерниг дожар	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
31	Доланиг дожар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
32	Лург дожар	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
33	Дийриг дожар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/

							ps95.ru/dikdosham/
34	Кобьчалниг дожар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
35	Хотгалург дожар	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
36	Меттигниг дожар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
37	Дустург дожар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
38	Карладаккхар.Цердешнийн дожарш.	1	0	0			Тгера схьайазйар
39	Карладаккхар.Цердешнийн дожарш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
40	Тгера схьайазйар «1а».	1	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
41	Ггалаташ тгехь болх бар.Цердешнийн легарш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
42	Цердешнийн легарш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/

							ps95.ru/dikdosham/
43	Цердешнийн легарш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
44	Цердешнийн легарш. 1амийнарг т1еч1аг1дар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
45	Цердешнийн дукхаллин терахь.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
46	Талламан болх.	1	0	1			Диктант
47	Г1алаташна т1ехь болх Цердешнийн дукхаллин терахь.	1	0	0			Йозанан таллар
	Билгалдош-10сахьт						
48	Билгалдош.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
49	Билгалдош.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
50	Лааме а,лаамаза а билгалдешнаш	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
51	Лааме а,лаамаза а билгалдешнаш	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/

							ps95.ru/dikdosham/
52	Билгалдешнийн дожаршца хийцадалар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
53	Билгалдешнийн дожаршца хийцадалар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
54	Билгалдешнийн хьалхара легар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
55	Билгалдешнийн хьалхара легар.	1	0	1			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
56	Билгалдешнийн шолг1а легар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
57	Т1ерасхьайазйар «Дешархо 1ийса»	1	1	0			Т1ерасхьайазйар
58	Карладаккхар .Ц1ердош а, билгалдош а.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham
59	Карладаккхар .Ц1ердош а, билгалдош а.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham

Терахьдош-3с

60	Терахьдош.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
61	Масаллин а, роґаллин а терахьдешнаш	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
62	Масаллин а, роґаллин а терахьдешнаш.	1	0	0			

Ц1ерметдош-4с

63	Ц1ерметдош.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
64	Йаххыйн ц1ерметдешнаш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
65	Йаххыйн ц1ерметдешнаш.	1	0	0			Изложени
66	Ц1ерметдош т1еч1агдар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

Хандош-10с.

67	Хандош.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
68	Хандешнийн хенашца хийцадалар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
69	Хандешнийн хенашца хийцадалар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
70	Хандешан билгалза кеп.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
71	Хандешан билгалза кеп.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
72	Хандешан карара хан	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
73	Хандешан йахана хан	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
74	Хандешан йог1у хан	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

75	Талламан диктант	1	1	0			Диктант
76	Глалаташна тлехь болх бар. Хандешнашца ца,ма нийсайаздар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Чолхе предложени-2с.							
77	Хандешнашца ца,ма нийсайаздар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
78	Чолхе предложени	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
79	Чолхе предложени	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
80	Тедерзар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
1амийнарг карладаккхар-(22с)							
81	1амийнарг карладаккхар. Предложени.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
82	1амийнарг карладаккхар.	1	0	0			https://desharkho.ru/

	Предложени.						https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
83	Дешан х1оттам.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
84	Дешан х1оттам.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
85	Къамелан дакъош.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
86	Къамелан дакъош. Ц1ердош	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
87	Къамелан дакъош. Ц1ердешнийн классаш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
88	Къамелан дакъош. Ц1ердешнийн легарш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
89	Билгалдош.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
90	Билгалдешнийн терахъаш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/

91	Билгалдешнийн дожарш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
92	Терахьдош.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
93	Церметдош.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
94	Хандош.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
95	Хандешнийн хенаш.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
96	Хандешнийн билгалза кеп.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
97	Хандош.Гичагдар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
98	Талламан диктант.	1	1	0			Диктант
99	Галаташна тлехь болх бар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham

100	1амийнарг т1еч1аг1дар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham
101	1амийнарг т1еч1аг1дар	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham
102	Шарахь 1амийначун жам1 дар.	1	0	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		102	7	0			

Хьехаран-методикин латтор

Дешархочунна:

1. Нохчийн мотт. Белхан тетрадь. Соьлжа-Г1ала АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2022 ш.
2. Учебник Э.Х.Солтаханов., И.Э.Солтаханов., С.Э.Эдилов., «Нохчийн мотт» 4класс. Соьлжа-Г1ала АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2022 ш.
3. Мациев А.Г. Нохчийн-оьрсийн словарь. (Чеченско-русский словарь). – Грозный: ФГУП «ИПК «Грозненский рабочий», 2010. – 656 с.

Хьехархочунна:

1. Эдилов С.Э. Ловзуш, Iема. Юьхьанцарчу классийн хьехархошна методически пособи. (Играя, учимся. Методическое пособие для учителей начальных классов). – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2007. – 430 с.
5. Эдилов С. Э. Изложени язйан Iамор. АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018. – 240 аг1о.
6. Эдилов С. Э. Сочинени язйан Iамор. АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018. – 160 аг1о.

Хаамийн-ресурсийн латтор

1. Нохчийн меттан лексикин-семантикин тезаурус (Лексико-семантический тезаурус чеченского языка)//URL: <http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus>
2. Образовательный портал «Чеченская электронная школа» //URL: <https://desharkho.ru>
3. Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь. Дикдошам //URL: <https://ps95.ru/dikdosham/ru>